

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМ. О.О. ПОТЕБНИ

СЕРІЯ
«БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ»

ГРИГОРІЙ
ПЕТРОВИЧ
ПІВТОРАК

Біобібліографія до 75-річчя

Видавничий дім Дмитра Бураго
Київ 2010

УДК 012Півторак+016:[929Півторак+81(477)(092)

ББК 91.9:81+81д(4Укр)

П-32

Автор біографічного нарису
й упорядник бібліографічного покажчика
П. О. Селігей

Надруковано за ухвалою вченої ради
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні
НАН України (протокол № 4 від 29 квітня 2010 р.)

П-32 ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ ПІВТОРАК: Біобібліографія до 75-річчя / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Упорядник П. О. Селігей. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 128 с.; порт., ілюстр. (Біобібліографія вчених України).

ISBN 978-966-489-060-8

Висвітлено біографію та науковий доробок визначного українського мовознавця академіка НАН України, доктора філологічних наук, професора Григорія Петровича Півторака. Відображено головні етапи його життєвого шляху, схарактеризовано основні здобутки вченого в різних галузях філології, викладено його концепцію походження східнослов'янських мов.

У цьому виданні (попереднє – 2005 р.) доповнено науково-біографічний нарис, оновлено ілюстративний ряд, до бібліографії включено публікації останніх років.

Для лінгвістів і всіх, хто цікавиться історією української мови та українського мовознавства.

ISBN 978-966-489-060-8

© Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, 2010

© Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010

ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ ПІВТОРАК – УЧЕНИЙ І ЛЮДИНА

Коли восени 1993 року на полицях книгарень з'явилася наукова монографія із жовто-блакитною обкладинкою «Українці: звідки ми і наша мова», поміж читачів відразу ж спалахнув до неї жвавий інтерес, а подекуди навіть ажіотаж. І не випадково: два роки тому Україна здобула вимріяну віками незалежність, і всі ми відчували гостру потребу подивитися на наше минуле об'єктивно, власними очима – тобто звільнитися з полону тих ідеологічних догм і стереотипів, які впродовж століть нам накидали збоку. Шукаючи коріння власної державності, свідомі українці потребували правди про свою давню й багату минувшину. Отже, тема видавалася як ніколи актуальною.

І монографія цей інтерес цілком виправдала. Написана фахово, на великому джерельному матеріалі, вона подавала новий погляд на обставини й час походження української мови, оповідала про те, як і коли сформувався український етнос. А оскільки книжка поєднувала науковість із доступним викладом, вона, немовби магнітом, втягувала читача у прадавню історію, не залишала байдужим і спонукала до роздумів.

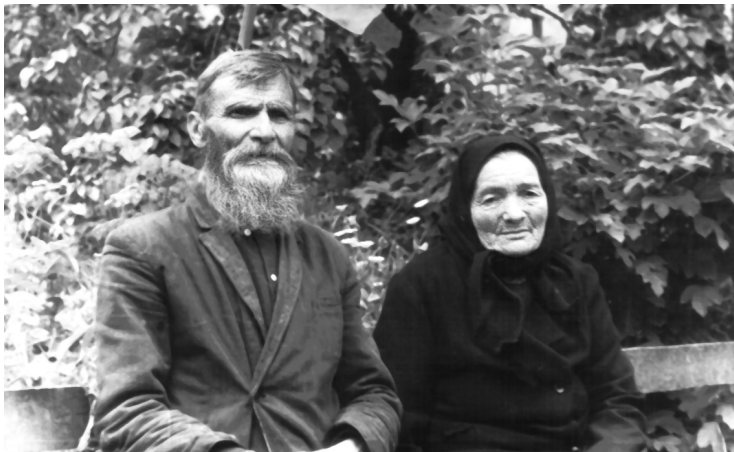
Закономірним був інтерес і до автора монографії – Григорія Півторака. Хто він? Де працює? Які ще має публікації?

У мовознавчих колах це ім'я знали, натомість широкому читачеві воно мало що казало. Дослідники мови загалом не надто відомі тим, хто цією мовою розмовляє. Але згадана книжка прославила свого автора. За неї Григорієві Петровичу присуджено академічну Премію імені І. Я. Франка, а пізніше за вагомих наукових доробок, зокрема, за цикл праць із етно- та глотогенезу східних слов'ян – обрано членом-кореспондентом, а згодом і академіком НАН України.

Звісно, в декого могло скластися враження, що книжку написано поспіхом «на злобу дня». Немає нічого більш далекого від істини, ніж ця хибна думка! Адже Г. П. Півторак досліджує походження східних слов'ян та їхніх мов уже тривалий час. До своєї концепції він ішов довгі роки. І цей шлях зовсім не був устелений самими трояндами. Траплялися на ньому й терни. Доля вченого, як у дзеркалі, відбила всі радощі й печалі, яких зазнавали національно свідомі інтелігенти за радянських часів.

* * *

Невеличке село Коритище лежить у Недригайлівському районі на Сумщині – поміж Сумами та Ромнами. Саме тут, у родині селян-колгоспників 14 червня 1935 року з'явився на світ майбутній мовознавець Григорій Петрович Півторак. Щоправда, у свідоцтві про народження, а відтак і в усіх наступних документах стоїть дата «18 червня». Хоч реєструвати малят слід було відразу, більшість селян цього не робили, бо з хутора до сільради – махати

Батьки – Петро Мусійович і Марія Михайлівна (1974)

пішки десять кілометрів. Ходили туди, коли було зручно. Тим-то дату народження трохи «пристосували» до чергового візиту в сільраду. Це не вважали великим гріхом, бо звичаю відзначати (чи хоч би пам'ятати) дні народження ні дітей, ні батьків у селян не було.

Батько, Петро Мусійович Півторак (1899–1976), був людиною прогресивних поглядів. До революції закінчив початкову, так звану міністерську школу й далі займався самоосвітою, досягнувши в цьому значних успіхів. Упродовж багатьох років із ранку до вечора трудився в колгоспній бухгалтерії. Мати, Марія Михайлівна Півторак (Пічкур; 1896–1988), за станом здоров'я в колгоспі не працювала й вела хатнє господарство.

Серед традицій сім'ї Півтораків особливо виділялися пошана до книжки, потяг до знань. Дід Мусій і батько зібрали чималу бібліотеку – українська й російська класика, підшивки літературних часописів, конфесійна література, шкільні підручники з різних предметів, мапи й атласи.

У п'ять років малий Гриць знав усі літери, а в шість уже читав – спочатку церковнослов'янською мовою (хлопця вабив незвичний і красивий шрифт), а потім – українською та російською. І коли у вересні 1942 року настала пора сідати за шкільну парту, він уже багато чого перечитав і знав більше за однолітків. Школи на хуторі не було, тож довелося ходити по науку за три кілометри до сусіднього села Воцилиха Роменського району.

Далекий шлях, постійні застуди, примітивність шкільництва за німців, страх перед учительською хворостою – в першокласника стало духу провчитися в такій школі лише до зими. А потім батьки домовилися з учителем, що Гриць залишиться в теплій хаті – «підростати й набиратися розуму».

Удруге він пішов до першого класу восени 1943 року, коли село визволили від фашистських зайд. Цього разу навчання пішло як по нотах, і начитаний першокласник навіть трохи нудився серед малюків, що тільки-но опанували абетку.

Дитячі роки майбутнього мовознавця минали серед чарівного, мальовничого українського лісостепу. Родючі чорноземні лани перемежовувались із зеленоглавими лісами, рівнинні лісові галявини з буйним різнотрав'ям чер-

гувалися з ярами й сінокісними долинами. Селяни тоді задурно гнули спина на колгоспній панщині, і їхні діти теж мусили зводити до фізичної праці. Малий Гриць пас корову, збирав у лісі зілля, гриби, ягоди, звідти ж приносив сухі дрова для печі, допомагав батькам поратися на городі, заготовляти сіно, а восени збирати врожай. «Відтоді минуло вже понад півстоліття, – зізнається Григорій Петрович, – але мені й досі бракує весняних пролісків і рясту, пахощів духмяного сіна та свіжої польової стерні. Проживши більшу частину життя в місті, в душі я назажди лишився селянином».

Після початкової школи хлопець перейшов у семирічку в селі Томашівка. І тепер мусив щодня, і в дощ і в сніг, долати відстань у шістнадцять кілометрів. А запізнитися на перший урок не можна! Бувало, настінний годинник у хаті зупинявся, і тоді визначати час доводилося навздогад. Траплялися й кумедні випадки. Місячної зимової ночі будь-яка година може здатися досвітньою, тож іноді Гриць приходив до школи – а вона ще замкнена. На грук у двері з'являлася заспана вартова і, розпалюючи грубу, невдоволено буркотіла: «І чого тебе принесло вдосвіта? Ще ж тільки п'ята година!» А втім, до всього можна звикнути, і спочатку неймовірно виснажна відстань до школи згодом долалася за виграшки.

Навчався хлопець залюбки, на відмінно. Щодня було по шість уроків, але втоми школярі не відчували. Єдина розвага – книжки зі скромної шкільної бібліотеки. «Усі ж ми були „дітьми війни”, – згадує сьогодні Г. П. Півторак, – бачили

і заграви пожеж, і армади бомбардувальників, і свавілля окупантів, зазнали голоду й холоду, через що й рано подорослішали. Після тих страхіть бешкетувати якось не кортіло, і проблем із дисципліною в школі майже не було».

Енергію дітлахи вивільняли у шкільному театрі, де всі головні ролі – і позитивні, і негативні – діставалися Грицеві. Він же – незмінний Дід Мороз на новорічних святах. Оце, власне, й усе культурне життя в тогочасному українському селі. Цивілізація туди майже не доходила. Ні електрики, ні радіо, ні газет. І вже тоді сільська малеча привчалася жити наче у двох світах.

Перший світ – це портрети вождів у класі, революційні свята, розповіді вчителів про заможне життя, щасливе дитинство, всенародну любов до Сталіна, партії та уряду... І зовсім інший світ тяжів у повсякденні, затьмарюючи райдужні картини, що їх малювала радянська пропаганда. На селі панувало, по суті, новітнє кріпосне право. Безпаспортний колгоспник не міг податися до міста. Щоб відпрацювати трудовні та повиплачувати всі мислимі й немислимі податки, він мусив од світання до смеркання робити як віл у ярмі. Ця безконечна тиранія викликала в селян прихований протест і живила мрію про власний шмат землі, бо любов до неї тоді ще була глибокою та міцною.

Вирватися з лабетів колгоспної панщини можна було двома шляхами: або «завербуватися» на роботи в Донбас чи в інші промислові центри, або ж добре навчатися й дістати призначення відповідно до набутого фаху.

І ось семирічку закінчено. Що робити далі? Попри злидні, полишати навчання не хотілося. Здобувати загальну середню освіту? Але ж середня школа була ще далі, ніж семирічка, і відвідувати її щодня було тяжко. Вчителі радили вступити до училища або технікуму, щоб чимшвидше здобути фах і надію на постійний заробіток та шматок хліба. Одні переконували податися в учителі, інші – спробувати сили в акторському мистецтві.

Сам підліток більше схилявся до вчителювання. Найближче педучилище було в Лохвиці на Полтавщині, шлях до нього пролягав через Ромни. Отак у п'ятнадцять років хлопець уперше потрапив до міста. Кількаповерхові будинки, залізниця, потяги, височезні труби, пронизливі заводські гудки – все було в дивовижу. У педучилище Григорія Півторака як відмінника прийняли без іспитів, і відтоді він назавжди розлучився з рідною домівкою.

Викладали в Лохвицькому педучилищі традиційно на високому рівні. Його випускників радо приймали школи не лише Полтавщини, а й інших областей. Григорій Петрович мав гарні оцінки з усіх предметів, але до душі найбільше припали дисципліни гуманітарні – література, мова, історія.

Серед іншого, училище давало й ґрунтовну мистецьку освіту. Так, малювання викладав професійний художник і мистецтвознавець Х. Т. Браціон. Він навчав, як правильно працювати олівцем і пензлем, знайомив з історією українського, російського та зарубіжного образотворчого

мистецтва, показував зачарованим учням репродукції славних малярів, пояснюючи особливості художніх напрямів різних епох.

Серед музичних дисциплін були «музика», «хор» і «співи та методика викладання співів» (остання – з численними екскурсами в історію музики). Слухачі діставали знання з нотної грамоти та елементарної теорії музики, навчалися грати на домі, скрипці, фортепіано. Щотижня всі склали залік, виконуючи уривки або невеликі твори В.-А. Моцарта, Л. ван Бетховена, Ф. Шуберта, Р. Шумана, Й. Брамса, І. Кальмана, М. Глинки, П. Чайковського, М. Лисенка й інших. Найздібніші склали оркестр народних інструментів (Г. П. Півторак грав на домі – друга прима), який виступав як в училищі, так і в районному будинку культури.

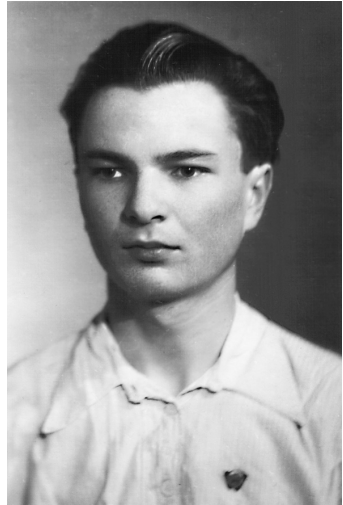
Була, однак, істотна прогалина: в педучилищі не викладали жодної іноземної мови. Це закривало випускникам стежину до вищої філологічної освіти, бо, вступаючи на цей фах у виш, треба було складати іноземну мову.

Під кінець навчання в педучилищі виявилось, що вакансій учителів початкової школи вже майже ніде не лишилося. І слухачів терміново стали готувати за додатковими спеціальностями (на вибір): викладач математики у 5–7 класах, фізкультури або піонервожатий. Григорій Петрович не вподобав жодну з цих пропозицій і погодився одержати «вільного диплома». Намір у нього був один – будь-що здобути вищу освіту.

* * *

До синовї мрії про інститут батьки поставилися з розумінням. Але й не без тривоги: коштів на навчання було катма. Та й син уже ж має диплом учителя, на цьому можна й зупинитися. Тому, схваливши загалом намір сина вчитися далі, батько додав: «Я зробив усе, що міг. Певно, колись допоможу ще. Але надалі розраховуй лише на себе».

Про столичний чи навіть ближчий харківський університет годі було й мріяти. Вибір спинився на Полтаві: там, у Педінституті ім. В. Г. Короленка на історико-філологічному факультеті був окремий історичний відділ, куди вступали без іспиту з іноземної мови. У серпні 1954 р. на перший курс цього відділу надійшло 150 заяв. З 25-ти місць десять віддали тим, хто йшов поза конкурсом – медалістам і фронтовикам. Отже, лишилося 15 місць – понад дев'ять претендентів на місце! Вища освіта тоді, на щастя, ще не була вражена вірусом корупції, і вступні іспити відбулися чесно. Прохідний бал був 18. 19 балів не отримав ніхто. Г. П. Півторак єдиний дістав 20 балів із 20 можливих.

*Студент першого курсу
Полтавського педінституту
ім. В. Г. Короленка (1955)*

Мабуть, саме через це декан факультету відразу ж призначив його старостою курсу. Почалося звичайне студентське життя – лекції, семінари, екскурсії. Щоправда, невдовзі воно було перерване. За тодішніми порядками, студенти мусили двічі на рік відпрацьовувати в колгоспі. Звісно, навчанню це перешкоджало, але й давало змогу заробити зайву копійчину, яка, власне, зовсім не була зайвою. За осінню роботу в колгоспі платили зерном, що його потім студенти там же й продавали, отримуючи «живі гроші». Були й інші засоби підробітку: хлопці вночі розвантажували вагони, дехто влаштовувався екскурсоводом, піонервожатим або вихователем у літній табір. Усе це пройшов і студент Г. П. Півторак.

Головний корпус Полтавського педінституту ім. В. Г. Короленка, де містився історико-філологічний факультет (1950-ті рр.)

Історичні дисципліни в педінституті викладали на досить пристойному науковому рівні. Студентам особливо подобалися лекції доцентів В. С. Костенка, Г. І. Кулика, С. О. Данішева, О. Х. Соколовського, з української літератури – П. К. Загайка та Є. О. Сверстюка. Вони ж проводили й семінарські заняття.

Крім навчання, інститутське керівництво дбало і про художню самодіяльність. У виші діяли мішаний хор, жіночий хор, драматичний і танцювальний гуртки, оркестр народних інструментів. В останньому Г. П. Півторакові дістався інструмент домра-бас. Під орудою викладача музучилища А. Б. Сідака цей оркестр досяг високої виконавської майстерності. Він успішно виступав на різних полтавських сценах, гастролював у райцентрах і навіть став лауреатом обласного музичного фестивалю.

* * *

Студентське життя йшло своїм звичаєм, аж поки у вересні 1956 року раптом не стався цілий переворот. Тогочасний господар Кремля Микита Хрущов, експериментуючи із сільським господарством та промисловістю, врешті добрався й до вищої освіти. Вузька спеціалізація студентів видалася йому нерозумною та безперспективною, і він зажадав докорінно переглянути тодішні навчальні програми й надалі готувати фахівців ширшого профілю. Для колишніх «чистих» істориків запровадили такий фах: «історія, українська (або російська) мова, література».

Для багатьох ця новація прогриміла громом серед чистого неба. На колишньому історичному відділенні з'явилися нові предмети: вступ до мовознавства й літературознавства, старослов'янська мова, історична грамати́ка, історія літературної мови, діалектологія та ін. Довелося студентам заглиблюватися у філологічні хащі: розбиратись у відмінках, аналізувати будову речення, шукати підмет, присудок, другорядні члени... Історики, особливо вчорашні фронтовики, політруки та райкомівці, прилучалися до філології неохоче й з лихом пополам.

Натомість третьокурсник Г. П. Півторак нові дисципліни сприйняв з ентузіазмом. На той час він уже встиг дещо розчаруватися в історії як науці: вона видавалася надто заполітизованою і до того ж вигиналася разом із лінією партії. (Як тут не згадати О. П. Довженка: «Єдина країна в світі, де не викладалася в університетах історія цієї країни, де історія вважалася чимось забороненим, ворожим, контрреволюційним, – це Україна. Другої такої країни на земній кулі нема».¹) А от нові для себе філологічні курси допитливий студент опановував на одному подихові, здебільшого самотужки, й за весь час з усіх предметів не мав інших оцінок, крім як «відмінно».

Кафедру української мови 1958 року очолив молодий науковець Петро Дудик. Енергійний і високопрофесійний, він цікаво, без жодних конспектів читав лекції зі вступу до мовознавства й інших предметів, організував факульт-

---

¹Довженко О. П. Сторінки щоденника (1941–1956). – К., 2004. – С. 43.

татив польської мови, почав активніше залучати студентів до наукової роботи. Саме тоді Г. П. Півторак став головою студентського наукового товариства, дедалі більше орієнтуючись на філологію і мріючи про аспірантуру.

П. С. Дудик мав намір залишити талановитого випускника асистентом на своїй кафедрі, але цієї ідеї не підтримав декан, та й у самого Григорія Петровича були інші плани. При розподілі він дістав призначення ближче до Києва – «в розпорядження Київського облвню». Крім того, за пропозицією голови Державної екзаменаційної комісії доцента Дніпропетровського університету І. А. Луценка йому дали рекомендацію для вступу до аспірантури.

У серпні 1959 року начальник Київського облвню Герой Радянського Союзу Т. М. Шашло, глянувши на диплом із відзнакою, ризикнув призначити Г. П. Півторака вчителем історії, української мови та літератури, а також малювання в Ірпінську восьмирічну дослідну школу № 3 Києво-Святошинського району, для праці в якій слід було мати стаж не менше п'яти років.

*Двічі на рік студенти
мусили відпрацьовувати в
колгоспі... (1956)*

У дослідній школі випускника прийняли доброзичливо. Навчальний процес у ній особливий: міністерство освіти, інститути педагогіки та вдосконалення вчителів апробували тут нові програми й підручники. Кожен учитель вів щоденник, нотуючи зміст експериментальних завдань і результати їхньої ефективності. У паралельних класах давали зовсім різні завдання і найдійовіший варіант рекомендували впроваджувати в усі школи України. На уроках завжди був присутній хтось із методистів, інспекторів чи авторів експериментальних програм і підручників.

Г. П. Півторак швидко привичаївся до особливостей такого навчального процесу й від самого початку не поступався досвідченим учителям. Його призначили керівником 5-го класу й директором вечірньої школи, а згодом обрали ще й головою місцевому профспілки. Перевірляники досить прихильно сприймали його уроки з історії, української мови й особливо з малювання. На базі школи організували навіть постійний обласний семінар із методики викладання цього предмета.

Та попри успіхи й непогані перспективи на педагогічній ниві, Григорія Петровича не полишала мрія про велику науку. Одначе, вступити до аспірантури відразу після інституту тоді не дозволялося – треба було два роки відпрацювати за фахом. Зате цей час давав змогу краще підготуватися.

Молодий учитель зав'язує контакт з Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР – центром лінгвістичних досліджень в Україні. Оскільки установа потребувала

свого фахівця з білоруської мови, тодішній заступник директора К. К. Цілуйко запропонував майбутньому вступникові саме цю спеціальність і навіть допоміг підготуватися до іспитів, записавши до інститутської бібліотеки. Так Кирило Кузьмич, сам того не відаючи, став «хрещеним батьком» провідного українського білорусиста.

Вступні іспити Г. П. Півторак склав успішно й 15 грудня 1961 року став аспірантом. Науковим керівником призначили О. Б. Ткаченка. Коли за рік Григорій Петрович склав усі кандидатські іспити, його – за домовленістю з Інститутом мовознавства ім. Якуба Коласа АН БРСР – відрядили на два роки до Мінська, щоби практично опанувати білоруську мову, написати й захистити кандидатську дисертацію. Там його науковим керівником став завідувач сектору історії білоруської мови А. Й. Журавський (згодом – член-кореспондент НАН Білорусі). Було б справедливо, якби керівником залишався й О. Б. Ткаченко, який добре дбав про славістичну підготовку свого аспіранта. Проте тогочасні правила не передбачали для кандидатської дисертації двох керівників, й Орест Борисович став неофіційним наставником: постійно цікавився ходом підготовки й підтримував свого підопічного цінними порадами.

У Мінську посланцеві з України повсякчас допомагали провідні білоруські лінгвісти – М. Р. Судник, М. В. Бірило, М. Г. Булахов, Ф. М. Яновський, Ю. Ф. Мацкевич, Є. М. Романович, І. Г. Кремко, П. В. Верхов, В. В. Аниченко, О. К. Юревич, О. І. Янович, З. К. Турцевич, молодші колеги А. Ю. Міхневич, В. П. Лемтюгова, О. М. Булика й інші.

Звістка про українського аспіранта, що приїхав до Мінська вивчати білоруську мову, хутко облетіла науковомистецьку інтелігенцію. Особливо запам'яталися Григорієві Петровичу зустрічі з класиком білоруської літератури І. П. Мележем. Позналилися вони на творчому вечорі видатного письменника. Григорій Петрович був у захваті від його роману «Люди на болоті», а Іванові Павловичу сподобався український читач, який глибоко відчув авторський задум і компетентно проаналізував твір у своєму виступі. Після закінчення вечора маститий прозаїк і молодий мовознавець іще довго блукали середмістям Мінська, жвава розмова точилася до пів на другу ночі...

Оскільки на вулицях Мінська білоруську мову почуєш не часто (в цьому плані місто мало чим відрізняється від Києва), Г. П. Півторак попросив підселити його в гуртожитку до тих аспірантів, які добре розмовляли рідною мовою. Такими аспірантами були майбутні літературознавці, нині відомі вчені: В. В. Гниломедов, О. А. Мойсейчик (на жаль, уже покійний), А. С. Яскевич й особливо В. А. Чемерицький, який і досі залишається найближчим білоруським приятелем і одноступцем свого українського колеги. Людина високої культури, енциклопедичних знань, наділений особливою природною доброзичливістю й народним гумором, оптиміст і дотепник В'ячеслав Антонович систематично знайомив Г. П. Півторака з білоруською літературою, малярством і музикою, культурними діячами різних епох, з місцевим побутом і звичаями.

Дирекція Інституту теж прагнула дати Україні всебічно освіченого білорусиста і включала аспіранта до складу діалектологічних експедицій у різні регіони республіки. Кандидатські іспити з історії білоруської мови, діалектології та сучасної мови Григорій Петрович склав на відмінно, хоч приймали їх без жодного попуску.

Основним його завданням було вчасно написати й захистити кандидатську дисертацію. Її тема – «Історія інфінітива в білоруській мові» – виявилася назрілою і для білоруських лінгвістів.

Вони саме розпочали укладати історичний словник своєї мови і створювали картотеку, розписуючи старобілоруські писемні пам'ятки XIII–XVIII століть за фотокопіями та мікрофільмами оригіналів, що зберігалися в книгосховищах та архівах Вільнюса, Ленінграда, Москви, Києва, Варшави тощо. У цих пам'ятках, написаних півуставом і скорописом, інфінітивні й інші дієслівні форми часто подавалися скорочено, з винесенням кінцевого суфікса над рядком у вигляді титла. На картках історичного словника реєстрове слово слід було подавати в інфінітивній формі,

Аспірант Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР (1961)

але через особливості старобілоруського правопису це виявлялося непросто, бо інфінітиви могли закінчуватися на **-чи** (*печи, берегчи*), **-ти** або **-ть** – без будь-яких очевидних закономірностей. Молодому науковцеві вдалося встановити деякі з них і виробити певні рекомендації укладачам історичного словника.

Дисертація Г. П. Півторака, написана білоруською мовою, була обговорена й рекомендована до захисту в жовтні 1964 р., а директор Інституту мовознавства АН БРСР М. Р. Судник інформував дирекцію українського інституту про «дострокове закінчення аспірантури вашим аспірантом».

Захист було призначено на 10 грудня 1964 року. Проте він тоді не відбувся. Річ у тім, що в той час, як і нині, для захисту здобувач повинен був мати три публікації. Дві статті в Григорія Петровича вже були, а третя у щоквартальнику «Весті Академії наук БССР. Серія громадських наук» № 3 мала вийти в середині жовтня. Але після того, як 14 жовтня пленум ЦК КПРС відправив М. Хрущова у відставку, з багатьох статей довелось усувати згадки про скинутого лідера. Весь виготовлений тираж пустили під ніж, а нова версія номера разом зі статтею українського вченого вийшла друком аж у лютому 1965 р. Через це захист дисертації провели тільки 25 березня 1965 р. Об'єднана рада Інституту мовознавства ім. Якуба Коласа й Інституту літератури ім. Янки Купали АН БРСР одногосно присудила Г. П. Півторакові ступінь кандидата філологічних наук.

Закінчивши навчання в аспірантурі, у грудні 1964 року Г. П. Півторак повертається до Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР і стає молодшим науковим співробітником відділу загального та слов'янського мовознавства.

У Києві він продовжує вивчати історію морфологічної будови інфінітива, залучаючи тепер до аналізу ще й матеріал української та російської мов. Діахронічні межі розвідки – від давньоруського періоду до нашого часу. Джерелом прикладів послужили писемні пам'ятки, народні говори та сучасні художні твори. Г. П. Півторак порівнює шляхи розвитку інфінітивних форм у східнослов'янських мовах (в усному та писемному виявах), знаходить у цьому процесі особливості, властиві кожній із мов, простежує, які інфінітивні форми зберігають сліди глибокої давнини, а які з'явилися пізніше.

Дослідження засвідчило, що граматична природа інфінітива в усіх трьох мовах майже однакова. Це пояснюється тим, що на час їх утворення інфінітивні форми вже цілком перейшли до системи дієслова. Натомість морфологічна структура інфінітива у мовах східних слов'ян має свої особливості, оскільки її формування залежало від формально-граматичного ладу та внутрішніх (зокрема, фонетичних) законів мови. Важливий висновок розвідки полягав у тому, що східнослов'янські форми інфінітива поєднують у собі як стародавні, так і відносно нові риси, але в кожній з мов ці риси різні, не збігаються.

Зрештою, проведене дослідження було оформлене у вигляді монографії «Морфологія інфінітива в східно-слов'янських мовах» (1974). Книжка не лишилася непоміченою. Її висновки враховано в дальших дослідженнях з історичної морфології. На неї широко покликався відомий американський славіст Майкл Флаєр у своїй доповіді «On the Velar Infinitive in East Slavic», виголошеній у вересні 1978 року на VIII Міжнародному з'їзді славістів у Загребі.

Однак, історією інфінітива не вичерпувалося коло славістичних проблем, над якими працював Григорій Петрович. Ставши співробітником Інституту мовознавства, молодий науковець одразу ж підключився до масштабної теми, яку саме почав виконувати відділ загального та слов'янського мовознавства, – «Етимологічний словник української мови».

На відміну од багатьох європейських мов, українська тривалий час не мала жодного етимологічного словника. У 1920-х роках у ВУАН почала працювати комісія зі створення такого словника, але пізніше через безпідставні репресії й цькування мовознавців вона згорнула свою роботу. Згодом на теренах СРСР запанував марризм і компаративістичні студії геть занепали. І лише після мовознавчої дискусії 1950 року, яка реабілітувала порівняльно-історичний метод, знову заговорили про етимологічний словник для української мови. Але далі намірів справа не рухалася.

Невідомо, скільки б іще тривало це неподобство, якби 1962 року в Канаді Я. Рудницький не розпочав видавати свій «An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language».

Щоб «передова радянська наука» не втратила своїх позицій, високе керівництво зажадало пришвидшити підготовку аналогічного словника в Києві. Робота розгорнулася під орудою доктора філологічних наук (згодом – академіка НАНУ) О. С. Мельничука.

Звісно, укладачі могли б спростити собі завдання й за кілька років підготувати невеликий словник на 5–10 тисяч слів. Але наукова цінність такого словника теж виявилася б невеликою. Через це було вирішено злагодити видання академічне, фундаментальне. Реєстр запланували зробити по можливості вичерпним – залучити не тільки всі слова літературної мови, а й усю зафіксовану діалектну лексику. У результаті матеріалу нагромадилося стільки, що словник розрісся до семи грубих томів. Робота теж розтяглася – майже на півстоліття.

Словники взагалі укладати важко, а етимологічні й поготів. Яка це копітка й марудна справа, може розповісти лише той, хто сам крізь неї пройшов. Ось думка В. І. Абаєва: «Робити історичні словники цікаво й легко, треба тільки щодня писати кілька рядків і так – сорок років...»². До того ж етимологові треба мати належну підготовку: встановлюючи походження слова, він оперує десятками споріднених слів і прикладами з кільканадцяти мов, занурюється в глибоку праісторію, мусить урахувувати й узагальнювати попередні дослідження, розкидані по різних виданнях. Водночас це й добра школа

---

²[Зі слів В. І. Абаєва на його 90-річчі (1990)] // Вопросы языкознания. – 2002. – № 4. – С. 3.

*Співробітник Інституту
мовознавства
ім. О. О. Потебні
АН УРСР (1966)*

порівняльно-історичного методу, бо дає змогу на різноманітному лексичному матеріалі простежувати фонетичні, словотворчі та семантичні закономірності, виявляти й заповнювати «білі плями» в походженні українських слів і – ширше – праслов'янських коренів.

У процесі укладання словника сформувалася київська школа етимології. До неї, крім Г. П. Півторака, увійшли мовознавці, які стали гордістю української славістики, – О. Б. Ткаченко, Т. Б. Лукінова, В. Г. Скляренко, А. П. Критенко, О. Д. Пономарів, І. А. Стоя-

нов, Т. О. Черниш та інші. Перші п'ять томів (літери А–Т) цієї важкої за виконанням, але такої потрібної Україні праці побачили світ протягом 1982–2006 років і дістали високу оцінку вітчизняних та зарубіжних наукових кіл. Шостий том вийде друком цього року, сьомий – найближчими роками. Завдяки повноті реєстру та глибині опрацювання словник потрапив до числа найбільших і найкращих в етимологічній лексикографії. У завершеному вигляді він стане гідним внеском у світову славістику.

Отже, з другої половини 1960-х років Г. П. Півторак день у день укладав матеріали для етимологічного словника. За кількадесят років написав понад 3500 статей, а пізніше став членом редколегії і співредактором одного з томів. Однак не полишав учений і своїх зацікавлень історією східнослов'янських мов. І цілком природно, що дуже швидко перейнявся чи не найважливішою проблемою цієї галузі славістики – генезою української, російської та білоруської мов. Її важливість виходить далеко за межі самої лінгвістики, адже з'ясувати походження мови – це великою мірою з'ясувати й походження етносу, її носія.

Ця проблема «кружляла в повітрі» давно. З новою силою інтерес до неї спалахнув після виходу фундаментальної монографії Ф. П. Філіна «Происхождение русского, украинского и белорусского языков» (1972). Разом із його попередньою працею «Образование языка восточных славян» (1962) це дослідження відкривало нові обрії для східнослов'янської історичної діалектології. Сам автор, звісно, не підозрював, що своєю досить об'єктивною (як на той час) працею завдав першого удару по офіційній і непорушній доктрині про єдину та спільну для всіх східних слов'ян середньовічного періоду давньоруську мову. Адже він дійшов висновку, що найдавніші фонетичні й морфологічні діалектні явища ділять давньоруську мовну територію на дві протиставлені області – північну й південну, хоч межі зон окремих особливостей і не збігаються між собою. Крім того, вченому вдалося істотно поглибити хронологізацію багатьох діалектних процесів і явищ.

Щоправда, були очевидними й вади цих праць. Ф. П. Філін зосередився на походженні російської мови, тоді як історію діалектних рис двох інших мов висвітлював, спираючись переважно на публікації українських і білоруських колег. Ерудованому й досвідченому дослідникові явно забракло джерел – насамперед діалектологічних, історичних атласів і словників української та білоруської мов. Деякі з них тоді вже були підготовлені до друку, але ще не вийшли. А Г. П. Півторак мав до них доступ, і це інтригувало.

Крім того, Ф. П. Філін свідомо залучав лише мовний матеріал – і тим самим ще більше обмежував емпіричну базу своїх розвідок. Адже без урахування фактів з історії матеріальної та духовної культури, економічної та політичної історії носіїв мови в нього лишилися не тільки не з'ясованими, а й навіть не поставленими такі важливі проблеми, як хронологія та особливості формування східнослов'янського мовного ареалу, співвідношення конвергентних і дивергентних процесів, роль іншомовних субстратів і позамовних чинників у східнослов'янському глотогенезі, ступінь первісної розмежованості давньоруського діалектного ареалу тощо.

Тим часом у Москві з'явилися й інші цікаві розвідки з етногенезу. Оригінальна монографія археолога В. В. Седова «Славяне Верхнего Поднепровья и Подвинья» (1970) поряд зі свіжим археологічним матеріалом містила й багаті свідчення діалектології. Працю Г. О. Хабургаєва «Этнонимия „Повести временных лет“ в связи с задачами реконструкции восточнославянского глоттогенеза» (1979) тодішні мовознавчі ідеологи сприйняли доволі неодноз-

начно через її виразне методичне новаторство. Співвіднівши тогочасні лінгвогеографічні та історико-археологічні дані, автор сформулював цілісну (хоч і не в усьому бездоганну) концепцію східнослов'янського глотогенезу, в якій слушно наголосив на взаємодії різних етнічних і мовних елементів. Г. О. Хабургаєв чи не першим наклав мапи давніх етнографічних і політичних меж на сучасну діалектологічну мапу. До слабких місць розвідки належав український аспект, бо, за визнанням самого ж автора, йому теж забракло фактичного матеріалу.

На початку 1970-х років свою концепцію східнослов'янського етногенезу вперше запропонували й російські антропологи – В. П. Алексєєв і Т. І. Алексєєва. Згодом оригінальну гіпотезу висунув академік Б. О. Рибаків. Однак

На батьківському городі (1974)

і тут українську проблематику або згадували принагідно, або зовсім оминали. Праці українських колег зазвичай до уваги не брали.

Ось чому в Григорія Петровича виникло бажання самому взятися за цю пекучу проблему. Маючи історичну й філологічну освіту, він з 1972 року починає систематично студіювати археологічну та мовознавчу літературу, вивчати джерела, збирати й зіставляти факти. Проте ці зацікавлення лишалися своєрідним хобі, адже весь робочий час у 1970-х роках забирав етимологічний словник. Певна річ, цю важливу тему можна було б запровадити до робочих планів Інституту або дати змогу науковцеві досліджувати її в докторантурі. Але в ті часи ні про монографію, ні тим паче про докторську дисертацію не могло бути й мови: в Україні саме запанувала «маланчуківщина», в ідеології та культурі розпочалося «закручування гайок».

Г. П. Півторак тісно спілкувався з шістдесятниками й тими, хто їх підтримував, – Юрієм Бадзьом, Світлоною Кириченко, Іваном Дзюбою, Михайлом Брайчевським, Іваном Світличним, Зіновією Франко, а також із патріотично налаштованими білоруськими колегами. Як людина національно свідомо, він цілком поділяв їхні погляди, і через це дуже швидко потрапив під ковпак до «всевидячого ока».

Зрозуміло, що «націоналістическим и диссидентствующим элементам» не місце в ідеологічному інституті. 1972 року компетентні органи порадили тодішньому директорові звільнити «елемента» з роботи. Той хотів зробити це чужими руками: щоб ініціатива йшла не від нью-

го, а від О. С. Мельничука – безпосереднього начальника Григорія Петровича. Однак Олександр Савич відказав, що підлеглий як науковець і укладач словника його цілком влаштує, а бути жандармом він не збирається.

Отже, «націоналіст» лишився працювати в Академії, але шлях до наукового зростання йому був обрізаний: після захисту кандидатської він аж тринадцять років лишився молодшим науковим співробітником. Про докторантуру чи хоч би індивідуальну тему годі було й мріяти. Викладати у вишах заборонили (щоб негативно не впливав на студентів), а друкувати свої праці він міг лише після їх схвалення завідувачем відділу. Довелося піти, за словами Григорія Петровича, у «внутрішню еміграцію». Протягом цього лихоліття допомагало хіба те, що була цікава тема для дослідів, яка хоч на короткі миті відвертала од життєвих знегод.

* * *

Минали роки. Мало-помалу з проблеми походження східнослов'янських мов нагромадилося чимало цікавих спостережень, які підштовхували до нових узагальнень і наводили на несподівані висновки. Коли на початку 1980-х ідеологічне гноблення в Україні дещо послабшало, цю тему вдалося запровадити до інститутських планів. Тепер Григорій Петрович зміг зосередитися на ній повністю і працювати більш інтенсивно. Результатом 15-річних наполегливих пошуків стали монографія, яка вийшла друком 1988-го, і докторська дисертація – «Формування і діалектна диференціація східнослов'янського етномовного ареалу до

XIII ст. (історико-фонетичний нарис)», захищена роком пізніше з трьох спеціальностей: українська мова, російська мова, слов'янські мови.

* * *

Це фундаментальне дослідження – перша спроба з'ясувати походження східнослов'янських мов комплексно, системно. Автор не лише послугується різноманітними лінгвістичними джерелами (історична фонетика, історична діалектологія, писемні пам'ятки), а й широко залучає набутки історичної науки, археології, антропології, частково – етнографії та фольклористики. У цьому безперечна новизна праці. Як і в тому, що, на відміну од попередників, Григорій Петрович майже вичерпно використав український і білоруський матеріал.

Спочатку вчений висвітлює ряд ключових питань славістики: генеза та прабатьківщина слов'ян, діалектне членування праслов'янської мови пізнього періоду, дає своє тлумачення таких дискусійних проблем, як територія розселення й історія взаємин дулібів, бужан і волинян, деревлян, дреговичів і полян. Проте основна мета праці – з'ясувати причини, час появи й територіальне поширення тих фонетичних процесів, які згодом привели до утворення трьох східнослов'янських мов.

Єдність усної давньоруської мови традиційно обґрунтовують, посилаючись головним чином на низку спільних звукових перетворень, яких зазнали всі східнослов'янські говори і якими вони відрізнялися від говорів західних і

південних слов'ян (розвиток повноголосся, перехід псл. [*gtʰ] і [*ktʰ] у [чъ], спрощення псл. [*dl] і [*tl] в [л], занепад [ъ] та [ь] у слабкій позиції і прояснення їх у голосні [ъ°, [ь°] у сильній позиції тощо). Проте Г. П. Півторак вважає такі доводи не надто переконливими, а підхід – спрощеним.

По-перше, частина цих фонетичних рис почала розвиватися ще в праслов'янській мові, що було зумовлене її діалектним поділом. У другій половині I тис. н. е. ще діяли деякі спільні тенденції в східнослов'янській діалектній зоні, яка існувала протягом усього пізнього (й останнього) періоду праслов'янської мови (I–V ст. н. е.). А на час постановки Київської Русі (IX–X ст.) саме завершувалося формування тих діалектних рис, що започаткувалися або вже розвивалися, але не закінчилися в попередні епохи.

По-друге, помилково вважати, ніби ці спільні зміни відбувалися на всьому східнослов'янському етномовному просторі одночасно й з однаковою швидкістю. Здебільшого це нереально. Такі погляди, пише Г. П. Півторак, з'явилися ще тоді, коли монополія на розв'язання глотогенетичних проблем цілковито належала лінгвістам. Порівняльно-історичне мовознавство успішно виявляло відносно-хронологічні й ареальні характеристики мовного розвитку і взаємодії. Але при досліджуванні етногенетичних процесів *дописемного* періоду воно не в змозі запропонувати абсолютно-хронологічних і конкретно-географічних концепцій³. Свідчення давніх

---

³Півторак Г. П. Деякі методологічні проблеми дослідження етно- і глотогенезу східних слов'ян на сучасному етапі // Мовознавство. – 2010. – № 2–3. – С. 21.

текстів можуть бути лише приблизним орієнтиром. Через це немає іншого виходу, крім як звертатися до набутоків археології та інших історичних дисциплін.

Нарешті, по-третє, східнослов'янські говори в будь-якому разі різнилися між собою виразними діалектними відмінностями – навіть в умовах централізованої давньоруської держави. Спричинені вони були географічною віддаленістю окремих діалектних масивів та їхніми генетичними особливостями, а поглиблювалися різними субстратними впливами та контактами зі слов'янськими та неслов'янськими сусідами.

Наклавши ареали археологічних і етнографічних культур на діалектні ареали східних слов'ян, учений виділив на кінець XIII ст. шість діалектних (етномовних) макрозон: 1) галицько-волинську (південно-західну), яка в основному збігається з ареалом пізнішого південно-західного наріччя української мови; 2) карпатську; 3) поліську, включаючи на півночі всі землі Володимиро-Волинського і Турово-Пінського князівств (пізніше – ареал північного наріччя української мови і південно-західного наріччя білоруської мови); 4) полоцько-смоленську (майбутній ареал північно-східного наріччя білоруської мови і частина західноросійських говорів); 5) псковсько-новгородську (північну), співвідносно з пізнішим ареалом північного наріччя російської мови; 6) ростово-суздальські та середньоокські говори (північно-східна група). Усі ці макрозони мали специфічні фонетичні риси, які відрізняли їх одна від одної. Щоправда, ареали більшості цих рис, як прави-

ло, не збігалися між собою, їхні ізоглоси не були стійкими, змінювалися з плином часу залежно від різних мовних і позамовних чинників.

Як показало дослідження, ізоглоси окремих фонетичних рис здебільшого не збігаються ні з давніми племінними межами, ні з межами пізніших князівств. Проте нерідко вони досить чітко співвідносяться з територією розселення окремих союзів східнослов'янських племен.

Головний же висновок праці полягав у тому, що фонетичні особливості, за якими згодом стали розрізнятися українська, російська та білоруська мови, у XII–XIII століттях в основному вже сформувалися.

З дружиною – музикознавцем Лідією Корній (1979)

Звісно, формування цих діалектних рис не могло безпосередньо спричинити появу східнослов'янських народностей та їхніх мов, адже в останньому процесі відіграли роль ще й численні позамовні чинники. Українська, російська та білоруські мови утворилися внаслідок об'єднання трьох регіонів східнослов'янського населення. У діалектному відношенні цей процес полягав у перегрупованні давньоруських діалектних зон у нові ареали. Попри ці зміни, однак, давні діалектні риси виявилися надзвичайно стійкими, збереглися донині й проглядаються в сучасному територіальному членуванні всіх трьох східнослов'янських мов.

* * *

Хоч монографію високо поцінували фахівці з історичного мовознавства, до широкої наукової громадськості вона, природно, не дійшла. Хотілося ознайомити з нею ще й багатьох пересічних читачів. Тим-то на основі двадцятирічних дослідів і роздумів та цілком сформованої за цей час наукової концепції Г. П. Півторак написав дві науково-популярні книжки: «Українці: звідки ми і наша мова» (1993) і «Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі „спільної колиски”» (2001; друге, доповнене видання – 2004). Перша містить археологічні відомості з історії України, розповідає про східнослов'янські союзи племен, подає перелік південноруських діалектних рис, які згодом стали специфічними для української мови, та наводить джерела української літературної мови. Натомість у другій до-

кладніше висвітлено формування української народності й початки політичної історії України. Тепер, коли вже не треба було оглядатися на цензуру, автор зміг сказати те, про що раніше доводилося мовчати.

Г. П. Півторак спростовує вигаданий радянськими ідеологами міф про те, ніби українці, росіяни та білоруси – рідні брати, оскільки походять з єдиної давньоруської народності, а їхні мови – з єдиної давньоруської мови. Адже історичні й лінгвістичні факти, якщо сприймати їх неупереджено, виявляють із цього приводу зовсім іншу картину.

Дослідник аргументовано доводить, що Київська Русь від самого початку формувалася як рання українська держава. Її державотворчим і об'єднавчим етносом стали південні русини, тобто праукраїнці. Пізніше до її складу ввійшли й інші племена – ті, з яких згодом сформувалися білоруси й росіяни. Саме ж формування російської народності та її мови насправді відбувалося далеко від Києва, паралельно зі становленням російської централізованої держави і до того ж під етномовним впливом фіно-угорських племен.

Давньоруська мова – міф чи реальність? Г. П. Півторак стверджує, що вона й справді існувала, але тільки на літературно-писемному рівні – як мова літописів, документів, художніх творів. Що ж до живої розмовної мови, то вона зовсім не являла собою чогось однорідного, бо східнослов'янські племена розмовляли різними етноплемінними діалектами – спорідненими між собою, але все-таки виразно відмінними. Так само слід розрізняти дві давньоруські культури – офіційну й народну. Перша

– єдина для всієї держави міська культура, що спиралася на християнство. Друга – неоднорідна, вельми строката культура простих селян, яка зберігала язичницькі традиції й виявлялася в народних звичаях, побуті та фольклорі.

Якщо ж більшість мешканців Київської Русі не були об'єднані єдиною мовою та культурою, логічно припустити, що ніякої давньоруської народності теж ніколи не існувало. Натомість про давньоруське суспільство коректніше говорити як про відносну спільність східнослов'янських етномовних груп в одній державі з єдиною офіційною ідеологією і релігією. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що українська народність та її мова почали формуватися не з давньоруських часів, а відразу після розпаду праслов'янської етномовної спільності, тобто від VI ст.

Обидві праці зажили неабиякого розголосу та прихильності. Вони стали неодмінними посібниками для студентів. Ними зачитуються й ті, хто не має спеціальної – філологічної або історичної – освіти.

* * *

2002 рік у мовознавчому житті України позначений знаменною подією: вийшов переклад «Історичної фонології української мови» – однієї з найголовніших праць видатного філолога, академіка Юрія Володимировича Шевельова. У ній на великому фактичному матеріалі простежено розвиток української фонологічної системи від праслов'янських часів до сучасності. Автор доводить, що східнослов'янські мови розвинулися не зі спільної давньо-

руської мови, а внаслідок злиття й перегрупування первісних діалектних груп.

Неважко помітити, що розуміння особливостей ранньої історії української мови у Ю. В. Шевельова й Г. П. Півторака багато в чому перегукуються, хоч працювали вони незалежно один від одного. Обидва мовознавці починають її розвиток не від давньоруської мови, а від розпаду праслов'янської етномовної спільності, тобто з VI ст. (Г. П. Півторак) або з VII ст. (Ю. В. Шевельов). Обидва не сприймають офіційної радянської доктрини етногенезу східних слов'ян, згідно з якою всі вони «ростуть» зі спільного кореня – так званої давньоруської народності. Як відзначив Ю. В. Шевельов, «поняття східнослов'янської єдності, якщо під ним мається на увазі щось більше, ніж суто географічна близькість, є такою самою метафорою, як „схід” і „захід” сонця, що згадується в мові на щодень усупереч науковим поглядам Коперніка та Галілео Галілея, яких ми дотримуємося стосовно місця Землі у Всесвіті»⁴. Так само й Г. П. Півторак у своїх працях обґрунтував неспроможність ідеологічного міфу про Київську Русь як «колиску трьох братніх народів».

Також американський і український славісти займають спільну позицію щодо використання джерел мовознавчих досліджень, підкреслюючи важливість і діалектних свідчень, і матеріалів писемних пам'яток. Обидва джерела доповнюють одне одного, й нехтування будь-якого з них неминуче призводить до хибних висновків.

---

⁴Шевельов Ю. В. Історична фонологія української мови. – Х., 2002. – С. 4.

Разом із тим, етапи історичного розвитку окремих фонетичних рис української мови дослідники інтерпретують дещо по-різному. Ю. В. Шевельов сприймає відображення живомовних українських рис у найдавніших пам'ятках досить насторожено й далеко не завжди їм довіряє. Наприклад, численні випадки етимологічно невмотивованого вживання літер **ы** замість **и** і навпаки (що може свідчити про раннє злиття **ы, і** → **и** у протоукраїнських говорах) він аж до самого кінця XIII ст. вважає непевним і пояснює їх радше «описками упереджувального й інерційного характеру» або наслідком заміни незрозумілих переписувачам книг коренів на більш звичні морфеми (наприклад, *сыр*- «сирий» нібито часто вживали замість *сир*- «сиротливий», *пыт*- «питати» замість *пит*- «годувати», *быти* «бути» замість *бити* «бити» тощо)⁵.

Натомість Г. П. Півторак вважає давньокиївських книжників високоосвіченими людьми, які добре знали церковнослов'янську мову, але, «переписуючи книжку, вони подумки проговорювали текст своєю рідною говіркою, через що робили помилки, і чимало діалектних рис потрапляло до тодішніх книг»⁶. У другій половині XI–XII ст. чимало місцевих діалектних особливостей «були для мовлення тодішніх книжників настільки звичними, що мимоволі, всупереч усім настановам дотримуватися традицій, усе ж таки проникали в писемність, і писарі

---

⁵ Там само. – С. 481–482.

⁶ *Півторак Г. П.* Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. – 2-ге вид. – К., 2004. – С. 86. (Перше видання – С. 100).

За робочим столом (1979)

їх навіть не помічали»⁷. Автор поділяє тезу про те, що «між часом виникнення діалектної риси і її першою фіксацією минало щонайменше століття, а в деяких випадках – і декілька століть»⁸. Через це майже всі фонетичні процеси в ранньоукраїнських говорах Г. П. Півторака

датує значно глибше, ніж Ю. В. Шевельов, і відповідно історію української мови починає на століття раніше, ніж його американський колега.

* * *

Тривалі пошуки в галузі походження східнослов'янських народів і мов, багаторічні роздуми з цього приводу підвели вченого до низки узагальнень і висновків, важливих для практики дальших мовно-історичних студій⁹.

---

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Див.: *Півторак Г. П.* Деякі методологічні проблеми дослідження етно-і плотогенезу східних слов'ян на сучасному етапі // *Мовознавство*. – 2010. – № 2–3. – С. 8–29.

Ряд зарубіжних (переважно західноєвропейських) мовознавців пропонували свого часу універсальні схеми глотогенезу. Утім, східнослов'янський матеріал, на думку Г. П. Півторака, настільки своєрідний, що далеко не завжди вкладається в прокрустове ложе цих схем. Звісно, загальні закономірності тут простежити можна, але створити всеосяжну глотогенетичну теорію, що її можна було б коректно застосовувати до будь-якої конкретної мови або групи споріднених мов, принципово неможливо, бо кожна з них сформувалася за особливих умов і обставин.

Григорій Петрович вважає, що для з'ясування східнослов'янського етно- і глотогенезу важать, по-перше, принципи добору необхідного й достатнього кола джерел, способи їх інтерпретації й, по-друге, пов'язана з цим методологічна вимога комплексності – якнайширше залучення відомостей зі споріднених галузей знань. Такий підхід дозволив ученому довести, що «достовірно датовані й чітко окреслені на географічній карті в результаті археологічних досліджень давні культурно-етнографічні ареали одночасно відображають і ареали носіїв різних діалектів (чи навіть мов), і будь-яка археологічно простежувана взаємодія культур (тобто відповідних етнічних та етнографічних груп давнього населення) супроводжувалася й мовною (або діалектною) взаємодією носіїв цих культур»¹⁰.

Застосовуючи комплексний підхід, можна не лише уточнити межі давньоруських діалектних макрозон,

---

¹⁰ Там само. – С. 13.

а й розв'язати інші дискусійні проблеми. Це, наприклад, роль субстратних елементів у генезі східних слов'ян і їхніх мов, співвіднесеність діалектного поділу сучасних східнослов'янських мов із племінними й адміністративними межами епохи феодалізму, причинно-наслідкові зв'язки між формуванням соціально-етнічної спільності, яка поступово переростає в народність, і об'єднанням споріднених діалектів у соціальну мовну систему, яка становить мову цієї народності, тощо¹¹.

Певна річ, враховуючи дані різних наук, застерігає Г. П. Півторак, не слід забувати, що кожна з них має свій предмет і свої методи дослідження. Тому шлях до вірогідних результатів – не механічне поєднання різнопредметних фактів і висновків, а їх науковий синтез, що потребує чіткої методики й великої обережності.

Міждисциплінарний підхід бачиться перспективним, зокрема, для уточнення генези давніх кривичів та новгородських словен – проблеми, над якою Григорій Петрович працює нині. Їхню появу, яскраві особливості їхніх говірок традиційно пояснюють загальною етномовною ситуацією в Русі доби раннього середньовіччя. Оскільки, мовляв, тамтешні землі відносно Середньої Наддніпрянщини (центру східнослов'янського етномовного ареалу) були типово окраїнними, то давні (деякі ще праслов'янські) мовні риси тут надійно законсервувалися й стали периферійними архаїзмами.

---

¹¹ Там само. – С. 18.

Разом із тим, від XVIII ст. існує гіпотеза про участь у східнослов'янському етно- і глотогенезі балтійської («венедської») групи слов'ян. Упадає в око різка діалектна відмежованість сучасних псковсько-новгородських говорів і численні фонетико-фонологічні (збереження псл. *dl, *tl, що перейшли в *дл, кл*, дзекання і цекання, цокання, відсутність вставного *л* та ін.), морфологічні, лексико-словотвірні відповідності й тенденції, які об'єднують ці говори з лехітськими. Проте витоки цих спільних рис задовільно не пояснено. Поза увагою мовознавців лишаються відповідні історичні, археологічні та етнографічні дані. Гіпотеза ця поки що ні доведена, ні спростована.

А тим часом, як відзначає Г. П. Півторак, число виявлених генетичних спільностей між північноросійським і лехітським ареалами чимдалі зростає. Це, наприклад, відсутність другої палаталізації задньоязикових *z, k, x* → *z, ц, с* у сполученнях *zв-, кв-* не тільки в сучасних північноросійських, а й у давньому псковсько-новгородському діалекті. Це й знайдені в 1980-х рр. у Новгороді дерев'яні «циліндри» X ст. (оригінальні замки, що оберігали цілість різних коштовностей у мішках, які вони замикали) різоче подібні до циліндру, знайденого в Польщі при розкопках поморського міста Волина.

З іншого боку, на різних мовних рівнях (передусім – фонетичному) виявлено непоодинокі явища подібності між північноросійськими говорами та східнокарпатськими говірками. Г. П. Півторак припускає, що ці діалектні ареали можуть бути двома східними відгалуженнями колись єдиного південнобалтійськослов'янського діалектно-

го масиву, які в специфічних умовах законсервувалися і зберігають дотепер ряд старожитніх діалектних рис.

Взаємне зіставлення мовних, історичних і археологічних матеріалів переконливо засвідчує, що між предками кривичів і новгородських словенів, з одного боку, та західнослов'янськими племенами Південної Прибалтики, з іншого, існували прямі генетичні й етнокультурні зв'язки. Очевидно, вже в VI–VII ст. на європейській півночі з'явилися південнобалтійські слов'яни, предки літописних кривичів та новгородських словенів, які до наддніпрянських слов'ян не мали жодного стосунку. Уже цей факт, наголошує Григорій Петрович, спростовує будь-які постулати про нібито східнослов'янську етномовну спільність у середині I тис. н. е. Про неї може йтися лише стосовно окресленого вище слов'янського ареалу на території сучасної України, але ж це була не східнослов'янська, а протоукраїнська спільність¹².

...Наука – це невпинне виробництво знань. Наші уявлення про минуле постійно збагачуються, поглиблюються, уточнюються. Утім, наївно очікувати, що багаторічні догми так швидко зійдуть зі сцени. Серед мовознавців та істориків подекуди ще лишаються апологети давньоруського етномовного «моноліту» без істотних етнічних і діалектних відмінностей. Тим-то Г. П. Півторакові доводиться відстоювати істину в дискусіях. Так само, як колись його попередники М. О. Максимович, П. Г. Житецький,

---

¹² Докл. див.: *Півторак Г. П.* Формування і діалектна диференціація давньоруської мови (іст.-фонет. нарис). – К., 1988. – С. 73–79; *Він же.* Деякі методологічні проблеми... – С. 14–22.

Серед колег у відділі загального та слов'янського мовознавства (1982)

А. Ю. Кримський мусили з фактами на руках спростовувати химери, що українська мова – це лише «малоруське наріччя» або що українці – некорінна людність Наддніпрянщини. Час показав: ці зусилля виявилися не марними.

Зміна поглядів іноді триває довго, драматично й не завжди безболісно. Хтось влучно підмітив, що сприйняття загальною новою науковою істиною проходить три стадії: перша – «це дурниця», друга – «в цьому щось є», третя – «це загальновідомо». А коли вже істину визнають повсюдно, деякі її вчорашні опоненти, бува, починають стверджувати, що відкрили її саме вони.

Сьогодні дедалі більше вчених відходять від застарілого розуміння східнослов'янського етномовного ареалу як мо-

нолітної єдності й починають усвідомлювати його споконвічну складність і строкатість. Дискусії, ясна річ, триватимуть. Але точно відомо: жоден серйозний дослідник походження східних слов'ян та їхніх мов не зможе пройти повз глибоку й належно аргументовану теорію Г. П. Півторака.

***

За родом своєї професії Григорій Петрович усе життя працював за письмовим столом. Одначе ніколи не був кабінетним затвірником, «людиною у футлярі», а завжди намагався бути відкритим для любителів української словесності. Він частий і бажаний гість у наукових товариствах, його статті читаємо в газетах і масових часописах, його виступи чуємо по радіо й телебаченню. Теми цих виступів – походження українців і їхньої мови, культура мовлення, норми слововжитку. Відомий цикл його журнальних статей про етимологію українських імен, який згодом увійшов окремим розділом у довідник «Культура української мови» (1990).

Популярності праць Г. П. Півторака сприяє й те, що він – чудовий стиліст, майстер слова, вдало поєднує наукову достовірність і довершений виклад. Багатий та різноманітний зміст дістає під його відточеним пером лаконічну, ощадливу в мовних засобах форму. Кожне слово – глибоко продумане й виважене, кожна фраза – логічно бездоганна й струнка. Не має він потреби штучно окнижнювати виклад, аби досягти позірної «значущості», бо значущість у нього випливає із сили самої думки, глибини аналізу, новизни концепції. Тим-то його стилю органічно чужі пустослів'я,

«складнослів'я» і терміноманія. У його текстах ми не знайдемо ані засилля непотрібних запозичень, ані на́дміру віддієслівних іменників на *-ння*, а знайдемо натоміть ясність, динамізм, милозвучність, чіткий прозовий ритм. Відчувається: в автора за плечима велика школа знайомства з найліпшими творами красною й наукового письменства.

Мовно-естетична культура наших наукових текстів останнім часом, на жаль, помітно занепаля. А хіба можливий без неї стиль справжнього вченого? Звісно, ні. Праці Григорія Петровича можуть правити за взірець такої культури.

Крім суто наукової, Г. П. Півторак не цурався й педагогічної праці. У 1990-х роках він викладав за сумісництвом у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка навчальні курси «Білоруська мова й література», «Вступ до слов'янської філології», «Методика лінгвістичного аналізу тексту», «Порівняльна граматика слов'янських мов», спецкурси «Проблеми літературного перекладу з білоруської мови на українську», «Мовна ситуація в Україні в контексті історичного розвитку суспільства», «Актуальні проблеми походження української мови», вів спецсеминар «Українсько-білоруські фольклорні, літературні й театральні зв'язки давнього періоду». У 1996–1998 роках за сумісництвом читав лекції з історичної граматики та історії української літературної мови в Уманському державному педінституті ім. П. Г. Тичини.

Усі ці роки Григорій Петрович не забуває віддавати належне й другому своєму покликанню – білорусистиці. Він, по суті, відродив українську білорусистику, видав перший

в Україні підручник цієї мови, злагодив дві збірки білоруських народних казок. Ще на початку 1970-х років упорядкував і написав передмови до українських видань класиків білоруської літератури – Янки Купали та Якуба Коласа. Як позитивну рису цієї його діяльності літературознавець Л. П. Бондар відзначала «відсутність самозаспокоєності, поблажливості, діловий науково-критичний підхід»¹³.

Вагоме досягнення Г. П. Півторака в цій галузі – переклад українською наукового збірника «Нариси білорусько-українських літературних зв'язків» (2003), який роком раніше вийшов у Мінську. До українського видання перекладач написав велике переднє слово – про головні віхи літературних зв'язків між нашими народами. Чому білоруська культура нам близька й цікава? Історія наших стосунків із суміжними народами позначена переважно трагічними сторінками. «...Протягом багатьох століть, – зазначає Григорій Петрович, – далеко не мирним і безхмарним було наше сусідство на півдні із султанською Туреччиною та її васалом – Кримським ханством, на заході – зі шляхетською Польщею, на північному сході – з царською, а потім – радянською Росією. І лише північні сусіди-білоруси генетично, історично й ментально стали нашими братами й щирими друзями, з якими від сивої давнини й донині нас єднає спільна доля та історія, спільні політичні, національні, економічні й

---

¹³ Бондар Л. П. Українсько-білоруські літературні взаємини: 1965–1975 рр. – К., 1977. – С. 33.

культурні проблеми»¹⁴. За це видання Г. П. Півторакові присуджено Премію президентів академій наук України, Білорусі та Молдови.

Упродовж багатьох років він – президент Української асоціації та віце-президент Міжнародної асоціації білорусистів. Діяльність українського вченого на цій ниві – приклад справжнього інтернаціоналізму. Не того сумнозвісного «пролетарського інтернаціоналізму», який під машкарою взаємозбагачення призводив до нівеляції, поглинання мов і культур, а того, який щиро прагне духовними набутками одного народу збагатити інший народ.

* * *

2006 року наша лексикографія збагатилася на академічний «Білорусько-український словник», що його Г. П. Півторак уклав разом зі своїм учнем та колегою кандидатом філологічних наук О. І. Скопненком. Він же й відповідальний редактор праці. Тривалий час українцям гостро бракувало такого словника, перекладати з білоруської доводилося за посередництвом російських джерел.

Це видання – не лише перша в історії культурних взаємин наших народів праця такого роду, а й перший в Україні великий словник, укладений за протиставним (диференційним) принципом. Він містить специфічну лексику сучасної білоруської літературної мови й ті

---

¹⁴ *Півторак Г. П.* Мости єднання і братерства: Переднє слово перекладача // Нариси білорусько-українських літературних зв'язків: Культурно-історичні та літературознавчі аспекти проблеми. – К., 2003. – С. 5.

слова, які семантикою, звуковим або морфемним складом, наголосом чи родовою належністю відрізняються від українських відповідників. До реєстру потрапили також полісемічні білоруські слова, які за звукової подібності відмінні од українських більшою кількістю значень (напр., *булён* – це не тільки «бульйон», а й «картопляна юшка»). Особливий інтерес викликають зібрані у словнику міжмовні омоніми (пор. біл. *дыван* «килим», *лунаць* «ширяти; маяти», *парабкаваць* «наймитувати») та білоруські слова, що не мають у нашій мові однослівних відповідників (*абяссэнціца* «втратити значення»,

У Кракові під час роботи XII Міжнародного з'їзду славістів (1998)

калашман «людина в широких штанях», *каморніцтва* «землемірна справа», *прочкі* «покидання своєї родини через незгоду», *шпiк* «кістковий мозок» тощо).

Прагнучи якнайповніше представити самотню білоруську лексику, Г. П. Півторак і О. І. Скопненко поряд із загальноживаними словами зважилися залучити до реєстру діалектизми й архаїзми. І не помилилися. Один із білоруських колег подякував укладачам за це, адже наявність в академічному словнику таких слів підносить їхню престижність¹⁵. Не секрет, що і в Україні, і в Білорусі за радянських часів їх уважали за слова нижчого гатунку, редактори випікали їх з рукописів «розпеченим залізом». Хоч тепер ми розуміємо, що народнорозмовна лексика й далі залишається потужним і ще не зужитим джерелом збагачення літературної мови.

Прикметна риса словника – ретельно опрацьована перекладна частина. Як правило, укладачі не обмежуються одним українським відповідником, а подають цілу низку синонімів із різними смисловими відтінками. До багатьох статей включено стійкі словосполучення й питомі білоруські фразеологізми, які теж перекладено з філігранною майстерністю. Про високий фаховий рівень праці свідчить і послідовно застосована система ремарок (близько 200), які позначають граматичну, стилістичну чи тематичну належність словникових одиниць.

---

¹⁵ *Клімчук Ф. Д.* [Рец. на працю: Білорусько-український словник / Укл.: Г. П. Півторак, О. І. Скопненко. – К., 2006.] // *Беларуская лінгвістыка*. – Вып. 63. – Мн., 2009. – С. 138.

Зі сторінок словника білоруська мова постає як мова самостійна, самобутня, багатюща на власні лексико-фразеологічні скарби. Власне, книга може правити за своєрідний посібник не лише з лексики та фразеології, а й з фонетики, граматики, правопису білоруської мови, а почасти навіть історії Білорусі. Автори однієї з рецензій відзначили: «...Це словник для вдумливої людини, яка любить і українську, і білоруську мови й прагне до підвищення й удосконалення особистої філологічної культури незалежно від своєї професійної спеціалізації»¹⁶.

Нині, коли чимало лексикографічних видань у нас роблять поспіхом, на вузькій джерельній базі, з найменшим творчим внеском, «Білорусько-український словник» постає свого роду зразком для інших перекладних словників такого типу, а робота його укладачів – прикладом словникарського професіоналізму. За цю працю 2010 року Г. П. Півторак і О. І. Скопненко заслужено стали лауреатами Премії ім. О. О. Потебні НАН України.

* * *

Чимало сил доклали мовознавці, щоб з'ясувати, як «працює» мова. А про те, як працюють самі мовознавці, – відомо дуже мало. Як знаходять тему для дослідів? Як визріває продуктивна ідея? Як переростає вона в теорію? Як теорію вдається викласти на папері? Ні з підручників історії мовознавства, ні з «Основ лінгвістичних

---

¹⁶ Мосенкіс Ю., Переверзев Д. Міст між Україною і Білоруссю // Мова та історія: Зб. наук. праць. – Вип. 111. – К., 2009. – С. 71.

досліджень» ми про це нічого не дізнаємося. Зате, якщо відомий учений – наш сучасник, маємо щасливу нагоду розпитати його про «таємниці» творчої лабораторії безпосередньо.

«Якщо наді мною не тяжіє обов'язковість колективної теми, – розповідає Григорій Петрович, – для дослідження обираю якусь резонансну чи, принаймні, гостроцікаву проблему, тобто таку, що досі лишалася поза увагою вчених або ж якій приділяли замало уваги, інтерпретація якої була чи то однобічною, чи неповною, чи тенденційною або й зовсім неправильною».

З огляду на базову вищу освіту й наукові інтереси Г. П. Півторак віддає перевагу мовно-історичній тематиці. Аналізуючи зроблене попередниками і збираючи фактичний матеріал, він намагається подумки перенестися, «вжитись» у відповідну історичну добу й стати ніби співучасником тих давніх подій, процесів і перетворень. При цьому шукає відповіді на питання: *коли, де та як* це могло відбуватися. «І коли я, – продовжує вчений, – міркував над твердженням про те, що східнослов'янська етномовна спільність колись-таки існувала, про що нібито свідчать спільні (переважно фонетичні) риси всіх східнослов'янських мов, мені відразу захотілося встановити: *де саме* локалізувалась і *якими часовими межами* окреслювалась така спільність, якщо вона справді існувала». Виявилось, що лінгвістика про це мовчить, а історія й археологія дають переконливо негативну відповідь.

Хіба це не суперечність? Хіба не привід серйозно замислитися? Звідси й виникла ідея синтезувати здобутки

кількох наук – спроектувати археологічні й антропологічні відомості про розселення східних слов'ян на мовні факти писемних пам'яток (що засвідчують давнє діалектне членування давньоруської мовної території) та на ареали діалектних явищ у сучасних східнослов'янських мовах.

Доречно зазначити, що Жан Піаже – один із «стовпів» психології минулого століття – серед неодмінних умов творчої продуктивності вченого вказував на потребу багато читати в галузі інших наук, щоб *розвивати міждисциплінарний погляд*¹⁷. Його переваги очевидні: він незмірно розширює обрій пошуку, стає джерелом плідних порівнянь і аналогій.

Та навіть зібравши всі факти, братися за перо Григорій Петрович не поспішає. Він ще довго виношує задум, узгоджує різнорідний матеріал, обмірковує деталі, формулює висновки. Тобто, текст починає писатися не на папері, а в голові. Учений ретельно вибудовує структуру твору, розставляє смислові акценти, дбає про доказовість і повноту викладу. Зрозуміло, все це вимагає величезної зосередженості, граничної концентрації уваги, твердої пам'яті. І коли твір остаточно складається, коли первісна суміш думок перетворюється на логічну, зв'язну й завершену послідовність, лише тоді він починає писати – майже без закреслювань і перестановок. «Такий стиль роботи забирає чимало часу, – каже Григорій Петрович. – Зате замість створювати

---

¹⁷ *Пиаже Ж.* О природе креативности // Вестн. Моск. гос. ун-та. Сер. 14. Психология. – 1996. – № 3. – С. 8.

кілька варіантів, як це роблять, наприклад, деякі письменники, я відразу маю перший і єдиний варіант. Потім іноді доповнюю його новими ідеями, кращими формулюваннями, але ніколи він не зазнає кардинальних змін».

І ще одна деталь. Хоч усі свої праці Г. П. Півторак передруковує сам (раніше – друкарською машинкою, тепер – на комп'ютері), він це робив і робить із паперового оригіналу, написаного дрібним скорописом ручкою або олівцем. Творити прямо з клавіатури йому важко: за довгі роки зміцнився нерозривний тричленний зв'язок «голова – рука – папір». «Розумію, що це не раціонально, але тільки так добре думається й легко лягають на папір рядки тексту»,

Г. П. Півторак – голова спеціалізованої вченої ради для захисту дисертацій; ліворуч – учений секретар ради Т. Я. Марченко (2009)

– зізнається Григорій Петрович. Готову працю він іще раз уважно перечитує з погляду логіки та стилістики й тільки після цього наважується публікувати.

Отже, з розповіді випливає, що професійному мовознавцеві (як, мабуть, і кожному науковцеві) бажано вміти: 1) побачити нову, нерозв'язану проблему, інтуїтивно відчуту її актуальність і перспективність; 2) збирати й критично аналізувати факти, думки попередників; 3) виявляти слабкі місця усталених теорій, їх неузгодженість із новими фактами; 4) поглянути на суперечність під іншим кутом зору, оцінити її в ширшому контексті, з позицій інших наук; 5) побудувати теорію, підкріплюючи її системою аргументації; 6) ретельно продумувати, а потім вимогливо редагувати власний текст.

* * *

Колеги, друзі й близькі люди знають Григорія Петровича як яскраву, всебічно обдаровану особистість – людину з багатьма інтересами й захопленнями. Разом із дружиною, доктором мистецтвознавства, професором Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського Л. П. Корній, він не одне десятиліття уважно стежить за музичним життям Києва, часто відвідує театр опери й балету, філармонію, будинок органної та камерної музики, музичні фестивалі. Серед улюблених композиторів – М. В. Лисенко, П. І. Майборода, Л. ван Бетховен, Дж. Россіні, Ф. Шопен. Високо цінує Григорій Петрович виступи хорів «Орея» (Житомир) і «Кредо» (Київ). Він і

сам певний час був учасником народної хорової капели при Академії наук.

«Я щаслива з того, – каже Лідія Пилипівна Корній, – що пов'язала долю з такою цільною, гармонійною, духовно світлою особистістю, як Григорій Петрович. Одна з головних його якостей – це порядність. Він постійний у своїх поглядах і життєвих принципах, ніколи не підведе, не зрадить, йому чуже критиканство. Людина напрочуд скромна, не кар'єрист і не егоїст, він про інших часом дбає більше, ніж за себе. Маючи початкову музичну освіту, прекрасно відчуває і розуміє музику, яка дає йому духовну насолоду. Коли я працювала над тритомною «Історією української музики», мене щодня підтримував і стимулював його приклад дивовижної організованості й цілеспрямованості. Багато років ми вже разом, і можу з повним правом засвідчити: наукова праця для Григорія Петровича – духовна потреба, а все, що він робить, – ґрунтовне й талановите».

Портрет Г. П. Півторка як людини був би неповним, якби ми не згадали, що він – завзятий прихильник і пропагандист здорового способу життя. Замолоду для нього звичним було здолати бігом лісову трасу завдовжки 12 кілометрів. Згодом у його життя увійшло плавання. Сьогодні ж він щоранку робить руханку й без особливих труднощів – на восьмому десятку років! – піднімається на восьмий поверх пішки, подовгу мандрує заповідними місцями України. Стрункий, підтягнутий, бадьорий, він дотримується режиму дня й засад збалансованого харчування, полюбляє спілкуватися з природою. Тож навіть у поважному віці його

не полишають добре самопочуття, невігубний оптимізм, висока працездатність і життестійкість. Справді, як кажуть французи, немає кращого мастку, ніж міцне здоров'я.

...Озираючи подумки пройдений шлях, Григорій Петрович зізнається: «Шкодную, що літа мої молоді та зрілість припали на часи тоталітаризму, коли глушили живу дослідницьку думку, коли в кожному сидів внутрішній цензор і всім нам, немов повітря, бракувало свободи. Якби не це, міг би зробити значно більше, реалізуватися би повніше...».

Та всі, хто знають Григорія Петровича, навряд чи з цим погодяться. Адже в його доробку – шість індивідуальних і п'ять колективних монографій, два фундаментальних словники, понад 250 наукових статей. Він – дійсний член НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу загальнославистичної проблематики та східнослов'янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, заступник академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАНУ, член Української правописної комісії, член редколегій кількох наукових часописів. І підбивати підсумки ще рано! Бо вчений і сьогодні лишається одним із найдіяльніших, найвідданіших, найсумлінніших ратаїв мовознавчої ниви. Працює, щоб розправляла крила наша наука. Щоб розквітала рідна культура. Щоб воскресала Україна.

СЛОВО КОЛЕГ І УЧНІВ

Герман Бідер, професор, директор Інституту славистики Зальцбургського університету (Австрія):

В среде международной – немецкоязычной и европейской – славистики проф. Пивторак общепризнан как один из ведущих славистов Украины, который представлял и представляет филологическую и лингвистическую науку своей страны выдающимся способом на многих международных конгрессах и конференциях. Фундаментальные работы проф. Пивторака по вопросам языковедческой украинистики и белорусистики мне хорошо известны уже с 1970-х – 1980-х годов. На разных международных конференциях я слушал с большой научной пользой его блестящие доклады.

В отличие от многих других славистов, у проф. Пивторака необычайно широкий научный профиль, который охватывает все восточнославянские и частично даже все славянские языки. Многочисленные труды проф. Пивторака по исторической грамматике и внешней истории восточнославянских языков, их исторической диалектологии, исторической типологии, этногенезу славян, этимологии украинского языка, а также по лексикографии, социолингвистике и стилистике принадлежат к классическим работам европейской славистики, которые используются и ценятся экспертами и студентами.

Валерій Мокієнко, доктор філологічних наук, професор кафедри слов'янської філології Санкт-Петербурзького державного університету, заслужений професор Грайсвальдського університету (Німеччина):

Г. П. Пивторак – известный и авторитетный в научном мире специалист в области славистики. Его научные труды по славянской филологии широко известны специалистам и получили заслуженное признание как в самой Украине, так и в России, Германии и других странах Европы. Уже его кандидатская диссертация по истории инфинитива в белорусском языке, защищённая в 1965 году в Минске, получила положительный резонанс и до сих пор цитируется славистами. Докторская диссертация (1989 г.), в которой исследуются формирование и диалектная дифференциация восточнославянского этноязыкового ареала, стала важной вехой в развитии и пересмотре принятых этногенетических концепций происхождения языков восточных славян. Книги Г. П. Пивторака о происхождении украинского языка последовательно доказывают этноязыковую дифференциацию украинского, русского и белорусского народов в более ранний период, чем считалось прежде, и приносят в славистику новые убедительные и яркие факты как дивергенции, так и конвергенции соответствующих языковых ареалов. Многие слависты теперь смотрят на славянский этногенез глазами профессора Г. П. Пивторака, в чём автор этих строк имел возможность убедиться на последнем XIV-м Международном конгрессе славистов в Охриде (2008, Македония).

Майкл С. Флаєр, професор, директор Українського наукового інституту Гарвардського університету (США):

У моїх власних студіях з історії велярного інфінітива у східнослов'янських мовах я спирався на монографію Г. П. Півторака «Морфологія інфінітива у східнослов'янських мовах». Я використовував цю виконану на найвищому науковому рівні працю як основне джерело у висвітленні питань, пов'язаних із діалектним поширенням, фіксацією в пам'ятках та загальною історичною перспективою. Підгрунття досліджень Г. П. Півторака в царині східнослов'янських мов становлять його глибокі теоретичні знання в галузі не лише рідної для нього української мови та її діалектів, але також і білоруської та російської мов.

Визначальною рисою наукової діяльності Г. П. Півторака є об'єктивне і всебічне опрацювання ним конкретних проблем історичного розвитку слов'янських, зокрема, східнослов'янських мов. Особливо яскраво це виявилося в його фундаментальній монографії «Формування і діалектна диференціація давньоруської мови», а також у книзі «Українці: звідки ми і наша мова» – адресованому широкому читачькому загалові вступу до проблематики історії української мови та її діалектів.

Михайло Алексієнко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладознавства та зіставної лінгвістики Щецинського університету (Польща):

Григорій Петрович Півторак відомий широкому колові польської наукової громадськості як один з провідних українських славістів. Вражає глибина і сфера досліджень, що їх проводить учений, до яких належать етно- і глотогенез слов'ян, етимологія, історія й діалектологія східнослов'янських мов, україністика й білорусистика в широкому сенсі цих термінів, культура і стилістика східнослов'янських мов і т. ін.

Праці проф. Г. П. Півторака з діалектології східнослов'янських мов, історії української та білоруської мов, а також етимології добре відомі й особливо популярні серед славістів – науковців, академічних викладачів, докторантів, магістрів і ліценціатів Щецинського університету та інших вищих навчальних закладів.

Монографічні праці проф. Г. П. Півторака рекомендуються студентам як обов'язкова література, вони становлять канон багатьох навчальних програм, зокрема курсу сучасної української літературної мови, історії української мови з елементами історичної граматики, порівняльної лексикології та фразеології польської, російської й української мов, порівняльно-історичної граматики слов'янських мов, лінгвокультурології, а також монографічних доповідей.

***Вітольд Манчак**, професор Ягелонського університету (Краків), дійсний член Польської академії наук:*

Я завжди був дуже здивований великою ерудицією і багатогранною науковою діяльністю, яку протягом багатьох років проводить професор Григорій Петрович Півторак. З його книжок особливо ціную синтетичне опрацювання проблеми «Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов». Крім того, великої поваги заслуговує його співучасть у виданні «Етимологічного словника української мови». Навіть важко повірити, що при всіх своїх різних обов'язках він зміг знайти час на те, щоб опрацювати аж 3500 ресстрових слів до цього словника. Ціную це тим більше, що приятелюю з кількома колегами, які займаються редагуванням краківського «Праслов'янського словника» й завдяки цьому достеменно знаю, якого хисту й кваліфікації вимагає укладання етимологічного словника. Варто також підкреслити, що проф. Г. П. Півторак у своїх дослідженнях неодноразово виходив за межі мовознавства, апелюючи до історії, археології та антропології.

***Генрик Фонтанський**, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту східнослов'янської філології Шльонського університету (Польща):*

Имя Григория Пивторака хорошо известно в Украине и за её пределами, особенно среди славистов. Он автор не-

скольких монографических работ о происхождении украинского и других восточнославянских языков в общеславянском контексте. Его труды основываются на надёжно аргументированных лингвистических и исторических фактах, на чёткой теоретической концепции автора, которая в значительной мере по-новому объясняет сложные вопросы этно- и глоттогенезиса украинцев.

Особенно ценным является участие Г. П. Пивторака в написании статей для 7-томного «Этимологического словаря украинского языка», издание которого возобновилось в последние годы. Этот фундаментальный труд, в создании которого учёный сыграл значительную роль, получил высокую оценку среди польских и других славянских специалистов, стал важным источником глубокой теоретической мысли и многообразного фактического материала для дальнейших исследований сравнительно-исторического характера, а также образцом методики проведения этимологического анализа в славянских языках.

Григорий Пивторак известен как активный участник нескольких Международных конгрессов славистов, на которых его доклады всегда вызвали повышенный интерес и острые дискуссии, что способствовало выработке более объективных решений и прогрессу в исследовании восточнославянской сравнительно-исторической проблематики. Несомненными являются его заслуги в отрасли белорусского языкознания и возрождения белорусистики в Украине.

Юрій Лабинцев, доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту слов'янознавства РАН, віце-президент Міжнародної асоціації білорусистів:

Академик НАН України, доктор филологических наук, профессор, заведующий отделом общеславянической проблематики и восточнославянских языков Института языковедения им. А. А. Потебни НАН Украины Григорий Петрович Пивторак – один из крупнейших славистов Украины, повсеместно признанный лидер в области восточнославянского языкознания. Научные труды Григория Петровича уже давно снискали заслуженное признание на родине и далеко за её рубежами, среди них исследования по белорусистике, которая была, по сути, возрождена им в Украине.

Галина Тичко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри білоруської філології та світової літератури Білоруського державного університету культури й мистецтв (Мінськ):

У Беларусі Р. П. Піўтарака ведаюць як выдатнага вучонага ў галіне славянскага, беларускага і ўкраінскага мовазнаўства. Многія яго працы добра вядомыя ў Беларусі і зрабіліся настольнымі дапаможнікамі ў даследаваннях па гісторыі і дыялекталогіі ўсходнеславянскіх моў. Асабліваю вартасць для беларусістаў маюць яго манаграфіі

«Морфалогія інфінітыва у східнослав'янських мовах» і «Формування і діалектна диференція давньоруськай мовы».

Навуковыя працы Р. П. Піўтарака вылучаюцца грунтоўнай апрацоўкай шырокага гістарычнага матэрыялу, улікам дасягненняў сумежных дысцыплін (археалогія, гісторыя, антрапалогія), сістэмным, лагічным выкладам, абгрунтаванасцю і пераконлівасцю высноў. Напісаныя ў лепшых традыцыях сусветнай навукі, яны дэманструюць выкарыстанне перадавых метадык і нестандартных падыходаў.

У Беларусі добра ведаюць Р. П. Піўтарака як выдатнага вучонага і педагога. Яго прафесійныя і добразычлівыя парады, зацікаўленая падтрымка спрыялі станаўленню навуковага пошуку многіх беларускіх вучоных. На Беларусі таксама добра вядома і ўсяляк вітаецца дзейнасць Р. П. Піўтарака па развіцці беларусістычных даследаванняў ва Украіне.

Микола Пригодич, доктор філалогічных наук, прафесар, завідувач кафедры історыі білоруськай мовы Білоруськага дэржавнага ўніверсітэту (Мінськ):

Навуковая грамадскасць Беларусі добра ведае і высока ацэньвае дзейнасць Р. П. Піўтарака ў галіне славістыкі і беларусістыкі. Яго працы па дыялекталогія, марфалогія і супастаўляльнай стылістыцы ўсходнеславянскіх моў, а

таксама грунтоўныя даследаванні паходжаньня ўкраінцаў, расіян і беларусаў і іхніх моў шырока выдомы ў колах навукоўцаў Беларусі, сталі настольнымі кнігамі студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей. Вядомасць набылі ў Беларусі яго артыкулы ў часопісах “Полымя” і “Кантакты і дыялогі”, Беларуска-ўкраінскі слоўнік (2006 г.), выступленні з дакладамі на ўсіх кангрэсах беларусістаў, шматлікіх міжнародных навуковых канферэнцыях. Р. П. Піўтарак справядліва лічыцца галоўным беларусістам ва Украіне... На працягу многіх гадоў ён з’яўляецца прэзідэнтам Украінскай асацыяцыі беларусістаў, шмат намаганьняў прыкладае для пашырэння навуковых кантактаў лінгвістаў Украіны і Беларусі, павышэнню аўтарытэту беларускай мовы на лінгвістычнай карце Еўропы.

***Васіль Височанський**, голова вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка:*

Г. П. Півторак здобув міжнародне визнання як всебічний знавець мови, історії та культури східнослов’янських народів, як найглибший дослідник білорусистики в Україні. Його працям з україністики й білорусистики, культури мови, проблем етно- і глотогенезу слов’ян, історії і діалектології східнослов’янських мов властиві новаторські пошуки, витончене наукове мовлення, чітке використання відповідних терміносистем, комплексний науковий підхід до вивчення мовознавчих проблем. Для

всіх, причетних до славістики, зокрема, україністики й білорусистики, його дослідження – настільні книги.

Науковці високо цінують безкомпромісність, наукову мужність Г. П. Півторака, який завжди відстоював правду щодо походження нашої мови та українського народу, продовжуючи традиції С. С. Смеречинського, О. Б. Курило та Ю. В. Шевельова.

Світлана Пахомова, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри словацької філології Ужгородського національного університету:

Григорій Петрович Півторак відомий серед наукової громадськості нашої країни та за кордоном як автор ґрунтовних досліджень з історії мови, слов'янського й зіставного мовознавства, діалектології, етимології, проблем слов'янського етногенезу. Його праці відзначаються новизною, достовірністю джерельної бази, глибиною лінгвістичної інтерпретації, компетентністю та високим професіоналізмом. Усе це вможливорює використання його монографій та наукових статей при викладанні різних лінгвістичних дисциплін, розширює наукові горизонти наших студентів, магістрів та аспірантів, допомагає викладачам-славістам при підготовці базових та спеціальних курсів, а також при написанні кандидатських та докторських дисертацій.

Василь Лучик, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства НаУКМА:

Григорій Петрович Півторак належить до кола провідних українських мовознавців, яких характеризує широкий діапазон філологічних знань. Його наукове надбання становлять численні праці з найрізноманітніших проблем української, білоруської та загальнославистичної проблематики. Вони отримали високу оцінку з боку вітчизняних і зарубіжних фахівців.

Велика заслуга Григорія Півторака полягає в тому, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. він став одним із найвідоміших авторів нової концепції походження українців й української мови. Його праці в цьому напрямі, зокрема монографія «Українці: звідки ми й наша мова», є найавторитетнішим джерелом вивчення проблеми етно- і глотогенезу українців, яке задовольняє найвибагливіші смаки підготовленого читача та є орієнтиром для молодих дослідників. Учений одним із перших прийняв на себе виклик часу й гідно вистояв, з одного боку, під тиском заангажованих критичних поглядів деяких (переважно російських) науковців щодо походження українців та української мови, з іншого, – під навалюю аматорських пояснень, що останнім часом заповнили ЗМІ України.

Його люблять і поважають студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, за його монографією «Українці: звідки ми і наша мова» студенти

Національного університету «Києво-Могилянська академія» вивчають дисципліну «Етно- і глотогенез українців», під його керівництвом захищені та виконують нині кандидатські й докторські дисертації.

Колектив кафедри загального і слов'янського мовознавства НаУКМА тісно співпрацює з Григорієм Петровичем і високо цінує науковий таланти, громадську активність, педагогічну майстерність ученого.

Олександр Скопненко, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України:

Учень пише про Вчителя. Начебто все легко й просто. Учень може так багато розповісти, адже запам'ятав на все життя Вчителеву науку: погляд та інтонацію (лагідну й сувору), зауваги на берегах статей і дисертації (прихильні, приправлені гумором, сповнені гострої критики), неймовірно гарний, чіткий і впевнений почерк, неначе призначений для наслідування, вимогливість і пунктуальність, надзвичайну наполегливість і послідовність, непохитність у переконаннях і вміння постійно знаходити щось нове, захоплюватися чимось оригінальним, не засиджуватися на місці, любов до музики та мистецтва! Рука Вчителя каліграфічно закарбувала для державних стандартів – отже, і для всього народу – писану форму реабілітованого *Г, г*. Учні мають знати

драму однієї літери, що існувала в українській графіці з XVII ст., а до шкільних прописів повернулася тільки наприкінці XX-го. Просто? Навряд чи. За кожним моїм словом про Академіка – море спогадів, що ніяк не хочуть увібгатися в кілька регламентованих речень...

Доля приходять до людини в різній подобі, проте найчастіше постає як Учитель, що несе на собі не тільки відблиск Високої істини, а й зміцнює словом і вчинком ґрунт під ногами не завжди впевненого й часто приголомшеного учня. Довколишня реальність, калейдоскопічно граючи, миттю може перетворитися на вир, що затагне далеко від обраного фаху – чи то пак у простір без «сродної праці», або в професійне небуття, – не одного студента...

Мені пощастило 1993 року стати першим аспірантом Григорія Петровича Півторака, а до того вивчати за його проводом білорусистику в Київському університеті ім. Тараса Шевченка. Упродовж 1991–1992 рр. я вдосконалював знання з білоруської мови та літератури в Мінську, на філологічному факультеті Білоруського університету. Часи були нелегкі: розпадався Радянський Союз, дошкуляла нестача товарів, у Білорусі та в Україні для захисту ринків запровадили купони. Мені, напівголодному (чи й просто голодному) студентові, далеко від України найбільше допікав не так одвічно невлаштований побут або напружене навчання на два університети, як туга за рідним краєм, бо попри любов до всього білоруського хотілося – аж боліло! – чути живе українське слово. І Григорій Петрович надсилав до Мінська листи, що стали для мене неабия-

кою підтримкою. «Оскільки будь-яка нація починається з мови, роль філологів – особлива», – писав Учитель 5 жовтня 1991 року, підбадьорюючи мене. На Його думку, входження України до світового співтовариства народів залежатиме передусім від кваліфікованих і патріотично налаштованих кадрів. Ці нові покоління й будуватимуть суверенну Україну. «Це – складний і довгий шлях. Так само поступово, як ми все своє втрачали, – отак майже непомітно, без зайвого галасу й „революційних стрибків”, будемо все й відновлювати – іншого шляху нема й не буде», – упевнено твердив Він.

Кілька рядків, а створюють такі важливі штрихи до портрету Вченого, що любить рідну культуру, дбає про неї, вміє виховувати.

Академік глибоко вивчає українську мову в різних аспектах її історичного розвитку, самовіддано популяризує білоруську мову й літературу, не дозволяючи ні собі, ні іншим відходити від непохитної доказової бази та фундаментальних принципів наукових досліджень, а також мужньо обстоює багатогранність істини, що не завжди легко в умовах панування скостенілих догм. Саме тільки спростування теорії давньоруської мови й народності, на яке наважився Григорій Петрович Півторак, багато про що свідчить. Його логічне й не обтяжене пошуками міфів трактування глотогенезу слов'ян дасть добрий ужинок і тепер, і в найближчій перспективі.

Протягом життя Науковець мусив випити не одну чашу гіркоти, бо в радянську добу керівництво поглядало

на Нього скоса – бракувало «політичної грамотності», не з тими, з ким треба, дружив, не те, що треба, казав. Просто факт: перший аспірант у майбутнього Академіка з'явився, коли Йому минуло 58 років...

За словами Т. Шевченка, ми «такі схожі хоч капельку на образ Божий». Та чи всі можуть пронести цю Божу іскру крізь життя? Учитель зміг. І в цьому Його велике поклонання й велика настанова для тих, що йдуть слідом.

Довгих і щедрих літ, дорогий Учителю!

Лариса Семененко, кандидат філологічних наук:

Григорій Петрович Півторак – активний популяризатор наукових знань, його книги адресовані не лише фаховому читачеві, а й найширшим масам українців, які прагнуть дізнатися більше про історію свого краю, про походження своєї мови та народності. Як патріот він не втомно пробуджує власними працями народну любов до всього українського.

Уперше доля звела мене з Григорієм Петровичем під час вступу до аспірантури. Сувора на вигляд людина, він виділявся високою вимогливістю, точністю, критичністю. Згодом я стала його аспіранткою. Після кількох років плідної співпраці, підбиваючи підсумок, можу об'єктивно оцінити цю людину не тільки як академічного вченого, а і як педагога з великої літери. Адже він – мудрий учитель, який ніколи не нав'язує своєї думки. Це добрий і уваж-

ний Наставник, що намагається зрозуміти наміри учня, підтримати його задуми й, легенько скерувавши, дати поштовх для розвитку нових ідей. Ось чому той початковий страх потім змінився на глибоку пошану, яку, впевнена, пронесу крізь усе життя.

Як писав Григорій Петрович, історія українського народу й української мови – давня й невичерпно багата, справді гідна великої нації. А кожна велика нація гідна достойних учених. Саме таким є Г. П. Півторак, який подарує нашій науці ще не одну блискучу працю.

Пилип Селігей, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України:

Виходець із простої селянської родини, він завжди досягав усього самотужки. Свідомо будував своє життя, заповзято йшов до мети, крок за кроком долав кам'янисті стежини до мовознавчих вершин. Григорій Петрович Півторак – учений, який сам себе зробив.

Не бажання влади, не жадоба почестей і слави, не гонитва за кольоровими папірцями чи іншими «благами», а безкорислива любов до знань, вірне служіння слову, саможертвний труд задля української культури – ось провідна зоря на його життєвім шляху.

Як лінгвіст, що пройшов гарт етимологічного словника, Григорій Петрович уміє ретельно збирати й вдумливо

аналізувати мовні факти. Але при цьому ніколи не лишається на рівні «повзучого емпіризму»: йому щоразу вдається піднятися до вищих і водночас точних, змістовних, переконливих узагальнень. Більше того – він рушає далі й успішно вивчає історію мови з погляду інших дисциплін, вписує її в ширший науковий контекст. Чи багато серед нас учених, які б так органічно поєднували ці три, здавалося б, взаємовиключні дослідницькі таланти?

Праця – дзеркало людини. Для мене Григорій Петрович є взірцем добропорядності, наукової сумлінності, чесного ставлення до нашої мовознавчої справи. Самим фактом свого існування він робить неможливою, нікчемною і, якщо хочете, аморальною будь-яку інакшу роботу.

Його щедра доля та блискучий доробок переконують: наукова творчість – це рух до істини. Рух, у якому втілюється найвище призначення людини.

Велика честь працювати поряд із такою Людиною.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

- 14 червня 1935 Народився на хуторі Коритище Томашівської сільради Недригайлівського району Чернігівської (нині Сумської) області в селянській родині.
- 1943–1947 рр. Навчався в початковій школі села Вошилиха Роменського району Сумської області.
- 1947–1950 рр. Навчався в семирічній школі села Томашівка Недригайлівського району Сумської області.
- 1950–1954 рр. Слухач педагогічного училища в місті Лохвиця Полтавської області.
- 1954 р. Зарахований студентом історико-філологічного факультету Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка.
- 1959 р. Закінчив із відзнакою Полтавський державний педагогічний інститут ім. В. Г. Короленка.
- 1959–1961 рр. Учитель історії, української мови та літератури, малювання Ірпінської восьмирічної дослідної школи № 3 Києво-Святошинського району Київської області.
- 1961–1964 рр. Аспірант Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР.
- 1964 р. Зарахований на посаду молодшого наукового співробітника у відділ загального та слов'янського мовознавства Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР.

- 1965 р. Захистив кандидатську дисертацію.
- 1978 р. Переведений на посаду старшого наукового співробітника.
- 1981 р. Присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника.
- 1987–1991 рр. Старший науковий співробітник відділу культури мови Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР.
- 1989 р. Захистив докторську дисертацію.
- 1991 р. Провідний науковий співробітник відділу загального та слов'янського мовознавства Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН України.
- 1991 р. Засновує та очолює Українську асоціацію білорусистів.
- 1992 р. Присвоєно вчене звання професора.
- 1995 р. Лауреат Премії ім. І. Я. Франка НАН України.
- 1997 р. Обраний членом-кореспондентом НАН України.
- 1998 р. Очолив відділ загальнославистичної проблематики та східнослов'янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.
- 2003 р. Лауреат Премії президентів академій наук України, Білорусі та Молдови.
- 2004 р. Заступник академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України.
- 2007 р. Очолив спеціалізовану вчену раду для захисту дисертацій при Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.
- 2009 р. Обраний дійсним членом (академіком) НАН України.
- 2010 р. Лауреат Премії ім. О. О. Потебні НАН України.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ВЧЕНОГО

1. Пивторак Григорій Петрович // Славяноведение в СССР. Изучение южных и западных славян: Библиографический словарь. – New York: Norman Ross Publishing, 1993. – С. 354.

2. Пивторак Григорій Петрович // Національна академія наук України: Персональний склад. 1918–1998. – 3 вид., допов. і перероб. – К.: Фенікс, 1998. – С. 152 (портр.).

3. *Склярєнко В. Г.* Пивторак Григорій Петрович // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 446 (портр.).

4. Пивторак Григорій Петрович // Національна академія наук України: Персональний склад. 1918–2003. – 4 вид., допов. і випр. – К.: Фенікс, 2003. – С. 169 (портр.).

5. *Склярєнко В. Г.* Пивторак Григорій Петрович // Українська мова: Енциклопедія. – 2 вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 482–483 (портр.).

6. Григорій Петрович Пивторак: Біобібліографія до 70-річчя. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. – 74 с.; портр., ілюстр. (Біобібліографія вчених України).

7. *Запрудські С.* Залатая пара жыцця: Рыгору Піўтораку – 70 гадоў // Голас Радзімы. – 2005. – 23 чэрв. – С. 5 (портр.).

8. Пивторак Григорій Петрович // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75. 1930–2005: Матеріали до історії. – К.: Довіра, 2005. – С. 505–506 (портр.).

9. 70-річчя члена-кореспондента НАН України Г. П. Пивторака // Вісник Національної академії наук України. – 2005. – № 6. – С. 76–78.

10. *Скляренко В. Г.* Півторак Григорій Петрович // Українська мова: Енциклопедія. – 3 вид., зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 503 (портр.).

11. Півторак Григорій Петрович // Національна академія наук України: Персональний склад. 1918–2008. – 5 вид., допов. і випр. – К.: Фенікс, 2008. – С. 201 (портр.).

12. Григорію Петровичу Півтораку – 75 років // Мовознавство. – 2010. – № 2–3. – С. 3–7 (портр.).

13. Слов'янські два крила (3 нагоди 75-річчя від дня народження Г.П. Півторака) // Вісник Національної академії наук України. – 2010. – № 6.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ

Наведено бібліографічний перелік усіх друкованих праць академіка НАН України Г. П. Півторака, опублікованих у 1964–2010 роках. У межах кожного року посилання розташовано в такій послідовності: книжки, статті, статті в енциклопедіях, праці латиницею, рецензії, видання за редакцією Г. П. Півторака або за його участю як члена редакційної колегії, упорядника, перекладача.

1964

1. Гісторыя інфінітываў на *-ти* ў беларускай мове // Весці АН БССР. Сер. грамад. навук. – 1964. – № 1. – С. 113–123.
2. Сінтаксічная роля незалежнага інфінітыва ў гісторыі беларускай мовы // Весці АН БССР. Сер. грамад. навук. – 1964. – № 3. – С. 122–130.
3. История инфинитива в белорусском языке: Автореф. дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.03 / АН БССР. Ін-т языкознання ім. Якуба Коласа. – Мінск, 1964. – 19 с.
4. Гісторыя інфінітыва ў беларускай мове: Дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.03 / АН БССР. Ін-т мовазнаўства ім. Якуба Коласа. – Мінск, 1964. – 338 с.

1965

5. Історія білоруських інфінітивів типу *пячы, берагчы* на східнослов'янському тлі // З історії української та інших слов'янських мов: Зб. ст. / Ред. кол. І. К. Білодід (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 124–140.

1967

6. До етимології слова *калина* // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 83–85.
7. Основні напрями сучасного білоруського мовознавства // Мовознавство. – 1967. – № 2. – С. 22–25.
8. Синтаксична роль незалежного інфінітива в історії білоруської мови // Структура і розвиток слов'янських мов: Слов'янське мовознавство. – Т. V. – К.: Наук. думка, 1967. – С. 104–115.

1968

9. Беларусістыка на Украіне за 50 гадоў савецкай ўлады // Праблемы беларускай філалогіі: Тэз. дакл. рэсп. канф., прысвеч. 50-годдзю БССР і КПБ / Нав. рэд. Л. М. Шакун, П. П. Шуба. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1968. – С. 98–101.
10. Василь Гоголь-Яновський і становлення нової української літературної мови // Мовознавство. – 1968. – № 3. – С. 60–65 (співавтор: П. О. Лобас).
11. Некоторые древние белорусско-украинские лексические параллели западноевропейского происхождения // Беларуская лексікалогія і этымалогія: Праграма і тэзісы дакладаў міжрэспубл. канф. па беларус. лексікалогіі і этымалогіі. – Мінск: АН БССР, Ін-т мовазнаўства ім. Якуба Коласа, 1968. – С. 134–135.
12. Форми інфінітива в українській мові // Мовознавство. – 1968. – № 4. – С. 25–36.
13. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 1968. – № 6. – С. 87–88. – Рец. на кн.: *Klemensiewicz Z. Pogadanki o języku.* – Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich-wydawnictwo, 1966. – 92 s.
14. Матчын салодкі хлеб: Апавяданні ўкр. пісьменнікаў / Пер. з укр. – Мінск: Беларусь, 1968. – 224 с. – Упоряд.

1969

15. Білоруське мовознавство на Україні за 50 років радянської влади // Мовознавство. – 1969. – № 1. – С. 15–20.
16. Сім барв веселки // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 77–81.

1970

17. *Оповідання написано – оповідання написане* // Питання мовної культури. – 1970. – Вип. 4. – С. 52–55.
18. Янка Купала (1882–1942) // *Купала Янка*. Вибрані твори / Пер. з білорус. – К.: Веселка, 1970. – С. 5–20.
Рец.: *Кабржэцкая Т.* Беларуска літаратура українським школьникам // *Полымя*. – 1974. – № 1. – С. 220–227.
19. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 1970. – № 1. – С. 83–86. – Рец. на кн.: *Крамко І. І., Юрэвіч А. К., Яновіч А. І.* Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: У 2 т. – Т. 2. – Мінск: Навука і тэхніка, 1968. – 342 с.

1971

20. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 1971. – № 5. – С. 89–91. – Рец. на кн.: *Шуба П. П.* Прыназоўнік у беларускай мове. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1971. – 224 с.

1972

21. Якуб Колас (1882–1956) // *Колас Якуб*. Думки в дорозі: Вибр. твори / Пер. з білорус. – К.: Веселка, 1972. – С. 5–22.
22. Ясність і співзвучність (До 90-річчя від дня народження Якуба Коласа) // *Літ. Україна*. – 1972. – 3 листоп.
23. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 1972. – № 3. – С. 91–93. – Рец. на кн.: *Лексіка Палесся ў прасторы і часе* / Рэд. В. У. Мартынаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1971. – 214 с.
24. *Колас Якуб*. Думки в дорозі: Вибр. твори / Пер. з білорус. – К.: Веселка, 1972. – Упоряд. і перекладач.

1973

25. Русско-белорусские языковые контакты на разных исторических этапах // Русский язык в его связях с украинским и другими славянскими языками: Тезисы докл. и сообщ. / Ред. кол.: Г. П. Ижакевич (отв. ред.) и др. – Симферополь, 1973. – С. 245–249.

1974

26. Морфологія інфінітива в східнослов'янських мовах: (Порівн.-іст. нарис). – К.: Наук. думка, 1974. – 144 с.
27. З історії слів: *хор, хорей, хореографія* // Рідне слово. – 1974. – Вип. 9. – С. 48–53.
28. Білоруські народні казки: Пер. з білорус. – К.: Веселка, 1974. – 104 с. – Упоряд. і перекладач.

1977

29. Стилистическое употребление ласкательных форм в восточнославянских языках // Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков: Тезисы докл. Всесоюзн. науч. конф. (Донецк, 22–24 дек. 1977 г.) / Ред. кол. В. М. Русановский (пред.) и др. – К.: АН УССР Ин-т языковед. им. А. А. Потебни, 1977. – С. 59–60.
30. Реф.: [Реферат] // Общественные науки в СССР. РЖ. – Сер. 6: Языковедение. – 1977. – № 6. – С. 9–13. – Реф. книги: Традиции русского языковедения на Украине / Отв. ред. Г. П. Ижакевич. – К.: Наук. думка, 1977. – 284 с.

1978

31. До питання про українсько-білоруську мовну взаємодію донаціонального періоду: (Досягнення, завдання і перспективи досліджень) // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 31–40.

32. Іншомовна лексика з компонентом *-філ-* в українській мові // Укр. мова і літ. в шк. – 1978. – № 7. – С. 89–91.
33. Рец.: [Рецензія] // Рус. язык в школах УССР. – 1978. – № 1. – С. 89–90. – Рец. на кн.: *Колесов В. В.* История русского языка в рассказах. – М.: Просвещение, 1976. – 175 с.

1979

34. З історії слів: *верста, верства* // Культура слова. – 1979. – Вип. 16. – С. 41–44.
35. Про походження власних імен людей: *Остан, Панас, Параска* // Культура слова. – 1979. – Вип. 17. – С. 73–75.
36. Хроніка: [Науч. чтения, посв. памяти акад. Л. А. Булаховского (Киев, 12–13 апр. 1978 г.)] // Вопр. языкознания. – 1979. – № 3. – С. 158–159.
37. Рец.: З глибини віків // Літ. Україна. – 1979. – 14 серп. – Рец. на кн.: Історія української мови. Морфологія. – К.: Наук. думка, 1978. – 540 с.
38. Реф.: [Реферат] // Общественные науки в СССР. РЖ. – Сер. 6: Языкознание. – 1979. – № 5. – С. 46–50. – Реф. книги: Історія української мови. Морфологія. – К.: Наук. думка, 1978. – 540 с.

1980

39. З історії власних імен людей: *Анастасія, Анатолій, Архип* // Культура слова. – 1980. – Вип. 18. – С. 51–53.
40. З історії власних імен людей: *Андрій, Василь, Василина* // Культура слова. – 1980. – Вип. 19. – С. 43–46.
41. Хроніка: [Другі Потебнянські читання (Київ, 4–5 жовт. 1979 р.)] // Мовознавство. – 1980. – № 2. – С. 95–96.

1981

42. Белорусские лексические заимствования в русской речи // Функционирование русского языка в близкородственном языковом окружении / Отв. ред. Г. П. Ижакевич. – К.: Наук. думка, 1981. – С. 250–266 (соавтор: А. А. Журавский).
43. З історії власних імен людей: *Харитон, Харитина, Флорентій, Фрол* // Культура слова. – 1981. – Вип. 20. – С. 84–85.
44. З історії власних імен людей: *Зінон, Зіновій, Зіновія, Зінаїда* // Культура слова. – 1981. – Вип. 21. – С. 72–73.
45. Стилистические особенности употребления уменьшительно-ласкательных форм в восточнославянских языках // Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков / Ред. кол.: В. И. Кононенко и др. – К.: Наук. думка, 1981. – С. 160–172.
46. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 1981. – № 1. – С. 93. – Рец. на кн.: *Булахов М. Г.* Основне вопросы сопоставительной стилистики русского и белорусского языков. – Минск: Изд-во БГУ, 1979. – 40 с.
47. Функционирование русского языка в близкородственном языковом окружении / Отв. ред. Г. П. Ижакевич. – К.: Наук. думка, 1981. – 344 с. – Член редкол.

1982

48. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982. – Т. 1: А–Г. – 632 с. – Автор статей: *арсен – асамблея; верий – вівсюг; ворухнути – вуд-вуд.*
49. Власні імена людей у Київській Русі // Культура слова. – 1982. – Вип. 23. – С. 69–72.
50. Праслов'янська епоха у світлі сучасних наукових даних // Мовознавство. – 1982. – № 2. – С. 32–42.

51. Хроніка: [Треті Потебнянські читання (Київ, 9–11 груд. 1981 р.)] // Мовознавство. – 1982. – № 3. – С. 78–79.

1983

52. Čarovná píšť'ala: Bieloruské ľudové rozprávky. – Košice: Východoslovenské vydavateľ'stvo, 1983. – 112 s. – Упоряд.

1984

53. Виникнення писемності у східних слов'ян за сучасними науковими даними // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С. 9–21.
54. З історії власних імен людей: *Маріана, Маріанна, Оксана* // Культура слова. – 1984. – Вип. 26. – С. 58–59.
55. Хроніка: [II науч. чтения, посв. памяти акад. Л. А. Булаховского (к 95-летию со дня рождения)] // Вопр. языкознания. – 1984. – № 4. – С. 155–158.

1985

56. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 2: Д–Копці. – 570 с. – Автор статей: *зано́за – і́лем*.
57. Вопросы периодизации праславянского языка в свете современных научных данных // V Междунар. конгр. славян. археологии (Киев, 18–25 сент. 1985 г.): Тез. докл. сов. делегации. – М., 1985. – С. 39–40.
58. З історії власних імен: *Валентин, Валентина, Валерій, Валеріан, Валерія* // Культура слова. – 1985. – Вип. 29. – С. 48–50.
59. З історії власних імен: *Віталій, Мирон, Світлана* // Культура слова. – 1985. – Вип. 28. – С. 53–55.
60. У истоков древнерусской письменности // Рус. язык и лит. в сред. учеб. завед. УССР. – 1985. – № 4. – С. 70–74.

61. Рец.: Франциск Скорина і східнослов'янська історична лексикографія // Мовознавство. – 1985. – № 6. – С. 74–75. – Рец. на кн: Слоўнік мовы Скарыны: У 2 т. / Склад. У. В. Анічэнка. – Мінск: Вышэйш. шк., 1977–1984.

1986

62. Словообразование. Глагол // Историческая типология славянских языков: Фонетика, словообразование, лексика и фразеология / Под ред. А. С. Мельничука. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 137–192.
Рец.: *Мокиенко В. М.* [Рецензия] // Вопр. языкознания. – 1988. – № 2. – С. 143–146; *Vaňko J.* [Recenzia] // Slavica Slovaca. – 1988. – R. 33. – № 3. – S. 289–291.
63. З історії власних імен: *Віталій, Мирон, Світлана* // Укр. мова і літ. в шк. – 1986. – № 7. – С. 68.
64. З історії власних імен людей: *Григорій, Дмитро, Святослав, Лідія, Ніла, Юлія, Аліса, Альберт, Едгар, Едуард* // Укр. мова і літ. в шк. – 1986. – № 10. – С. 64–65.
65. З історії власних імен людей: *Іван* // Культура слова. – 1986. – Вип. 31. – С. 28–30.
66. З історії власних імен людей: *Іван* // Укр. мова і літ. в шк. – 1986. – № 5. – С. 50–51.
67. Коли виникла писемність у східних слов'ян? // Культура слова. – 1986. – Вип. 30. – С. 4–10.

1987

68. Агульня і своеасаблівыя беларуска-ўкраінскія дыялектныя рысы // Весці АН БССР: Сер. грамад. навук. – 1987. – № 3. – С. 115–120.
69. Діалектна диференціація сучасних східнослов'янських мов у світлі етно- і плотогенезу східних слов'ян // Великий Жов-

- ть і розвиток духовної культури слов'янських народів. ІХ Республ. славіст. конф. (Одеса, 12–14 трав. 1987 р.): Тези доп. і повідомл. – Одеса, 1987. – Вип. 1. – С. 115–116.
70. З історії власних імен: *Аліса, Альберт, Едгар, Едуард* // Культура слова. – 1987. – Вип. 33. – С. 31–32.
71. З історії власних імен людей: *Валентин, Валентина, Валерій, Валеріан, Валерія* // Укр. мова і літ. в шк. – 1987. – № 2. – С. 58–59.
72. Л. А. Булаховський про українсько-білоруську мовну спільність // Л. А. Булаховский и современное языкознание (К 100-летию со дня рождения): Сб. науч. тр. / Редкол.: Т. Б. Лукинова (пред.) и др. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 85–90.
- Рец.: *Карпенко Ю. О.* Продовження справи видатного радянського мовознавця // Вісник АН УРСР. – 1988. – № 5. – С. 107–111.
73. Рец.: Дослідження міжслов'янських мовних контактів в аспекті словотвору // Мовознавство. – 1987. – № 3. – С. 74–76. – Рец. на кн.: *Романова Н. П.* Словообразование и языковые связи. Русско-украинско-польские языковые связи XVI–XVII вв. и вопросы словообразования. – К.: Наук. думка, 1985. – 189 с.
74. Білоруські народні казки: Пер. з білорус. – К.: Веселка, 1987. – 263 с. – (Казки народів СРСР). – Упоряд. і перекладач.

1988

75. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови: (Іст.-фонет. нарис). – К.: Наук. думка, 1988. – 280 с.
Рец.: *Залеський А.* Нові аспекти в дослідженні глотогенезу східних слов'ян // Мовознавство. – 1989. – № 4. – С. 69–70.
76. Вопросы этно- и глоттогенеза восточных славян в трудах И. И. Срезневского // Всесоюзная конф. «Методология и методика историко-словарных исследований, историческое

- изучение славянских языков, славянской письменности и культуры» (К 175-летию со дня рождения акад. И. И. Срезневского), 26–29 января 1988 г.: Тез. докладов. – Л.: ЛГУ, 1988. – С. 55–57.
77. Діалекти – племена – народності // Культура слова. – 1988. – Вип. 35. – С. 43–48.
78. Діалектна диференціація української мови у світлі етно- і глотогенезу східних слов'ян // Мовознавство. – 1988. – № 2. – С. 64–69.
79. Проблема периодизации праславянского языка в свете современных археологических данных // Труды V Междунар. конгресса археологов-славистов (Киев, 18–25 сент. 1985 г.): В 4 т. – К., 1988. – Т. 4, секц. 1: Древние славяне. – С. 181–185.
80. Рання писемність східних слов'ян у контексті слов'янських культур другої половини I тисячоліття н. е. // Слов'янське мовознавство. X Міжнар. з'їзд славистів (Софія, верес. 1988 р.): Доповіді. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 214–232.
81. Семантичні відтінки слів: *міститися* – *знаходиться* – *перебувати* // Друг читача. – 1988. – 21 квіт.
82. Таїна берести і графіті // Наука і суспільство. – 1988. – № 5. – С. 25–28.
83. Чому *Бориспіль*, *Тернопіль*, але *Нікополь*, *Сімферополь* // Друг читача. – 1988. – 7 лип.
84. Георгієв В. // Українська літературна енциклопедія: В 5 т. / Редкол. І. О. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. – Т. 1: А–Г. – С. 407.

1989

85. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1989. – Т. 3: Кора–М. – 552 с. – Автор статей: *кошт* – *крига*².

86. Формирование и диалектная дифференциация восточнославянского этноязыкового ареала до XIII в. (Ист.-фонет. очерк): Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01, 10.02.02, 10.02.03 / АН УССР. Ин-т языковедения им. А. А. Потебни. – К., 1989. – 43 с.
87. Формирование и диалектная дифференциация восточнославянского этноязыкового ареала до XIII в. (Ист.-фонет. очерк): Дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01, 10.02.02, 10.02.03 / АН УССР. Ин-т языковедения им. А. А. Потебни. – К., 1989. – 391 с., приложения – 74 с.
88. Актуальні проблеми реконструкції давньоруських діалектних ареалів // Мовознавство. – 1989 – № 1. – С. 38–46.
89. Білорусія і білоруси в житті й творчості Т. Г. Шевченка // Культура слова. – 1989. – Вип. 37. – С. 17–21.
90. Семантичні відтінки слів: *домагатися* – *добиватися* – *досягати* // Друг читача. – 1989. – 27 квіт.
91. З історії власних імен: *Варвара, Петро, Микола* // Друг читача. – 1989. – 17 серп.

1990

92. З історії власних імен // Культура української мови: Довідник / За ред. В. М. Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – С. 143–168.
- 92а. Дыялектная дыферэнцыяцыя ўсходнеславянскіх моў у святле этнагенезу ўсходніх славян // Славяне: адзінства і многастайнасць: Міжнар. канф. (Мінск, 24–27 мая 1990 р.). Тэзісы дакл. і паведамл. – Секц. 2: Этнагенез славян. – Мінск, 1990. – С. 58–60.
93. З історії власних імен: *Варвара, Петро* // Культура слова. – 1990. – Вип. 39. – С. 78–80.

94. З історії власних імен: *Калина, Килина (Кулина, Якилина), Катерина, Микола* // *Культура слова*. – 1990. – Вип. 38. – С. 44–48.
95. З історії власних імен: *Остан, Панас, Петро, Параска* // *Укр. мова і літ. в шк.* – 1990. – № 10. – С. 81–82.
96. Розповіді про слова. Семантичні відтінки слів: *одинокий – одиночний – одиничний – поодинокий* в українській мові // *Робітнича газета*. – 1990. – 3 лип.
97. Як розмовляли в стародавньому Києві? // *Вісник Міжнар. асоціації українців*. – 1990. – № 1. – С. 37–39.
98. Рец.: Фольклорні джерела сучасної української літературної норми // *Мовознавство*. – 1990 – № 2. – С. 74–75. – Рец. на кн.: *Поповський А. М.* Нормативні тенденції в мові фольклору Південної України XIX – початку XX століття. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1988. – 92 с.

1991

99. Білоруська мова арабським письмом // *Культура слова*. – 1991. – Вип. 41. – С. 58–61.
100. Давньоруська мова: реальність чи міф? // *Вісник Міжнар. асоціації українців*. – 1991. – № 2. – С. 28–36.
101. «Син Полоцька, в лікарських науках доктор...» (До 500-річчя від дня народження Ф. Скорини) // *Культура слова*. – 1991. – Вип. 40. – С. 42–46 (співавтор: В. А. Чемерицький).

1992

102. З історії власних імен: *Софія, Віра, Надія, Любов* // *Культура слова*. – 1992. – Вип. 43. – С. 65–68.
103. Як розмовляли в стародавньому Києві? // *Культура слова*. – 1992. – Вип. 42. – С. 71–76.

104. *Корній Л. П.* Українська шкільна драма і духовна музика XVII – першої половини XVIII ст. – К.: Ін-т укр. археографії, 1992. – 188 с. – Відп. ред.

1993

105. Українці: звідки ми і наша мова. – К.: Наук. думка, 1993. – 200 с.
Рец.: *Гешев В.* [Рецензія] // Съпоставително езикознание. – 1996. – № 1. – С. 84–93; *Миронова Г. М.* [Рецензія] // Opera Slavica: Slavistické Rozhledy. – 1994. – R. IV. – № 2. – S. 61–63.
106. Діалектна ситуація в Київській Русі // Мовознавство. – 1993. – № 2. – С. 6–13.
107. Коли ж виникла українська мова? // Українознавство: стан, проблеми, перспективи розвитку. – К.: ВЦ «Київськ. ун-т», 1993. – С. 47–49.
108. Питання етно- і глотогенезу східних слов'ян у працях І. І. Срезневського // Славянские языки, письменность и культура: Сб. науч. тр. к 175-летию И. И. Срезневского / Ред. кол.: В. В. Колесов (отв. ред.) и др. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 13–19.
109. Чому Бориспіль, але Севастополь // Кримська світлиця. – 1993. – 14 серп.
110. Славянские языки, письменность и культура: Сб. науч. тр. к 175-летию И. И. Срезневского / Ред. кол.: В. В. Колесов (отв. ред.) и др. – К.: Наук. думка, 1993. – 267 с. – Член редкол.

1994

111. Не будьмо чужинцями на своїй землі // Вечірній Київ. – 1994. – 13 груд.

1995

112. Вытокі беларускай мовы: новая канцэпцыя (Да праблемы «Беларусь паміж Украінай і Расіяй») // Кантакты і дыялогі: Інфарм.-аналіт. бюл. – 1995. – Снежань. – С. 8–11.
113. Писемність Украіны–Русі XI–XIII ст. // Програмы поглибленого вивчення словесності у середній загальноосвітній школі. – К.: Мін-во освіти Украіны, 1995. – С. 6–11.
114. Проблеми походження україньскої мови в контексті етногенезу україньців // Матеріали до укр. етнології. – Вип. 1 (4). – К., 1995. – С. 129–138.
115. Хронологічні межі формування україньскої мови як мовної системи // Пам'ятки писемності східнослов. мовами XI–XVIII століть. – Вип. 2: Матеріали наук. конф. пам'яті Л. П. Жуковскої (Київ, 1995 р.). – К.: Хрещатик, 1995. – С. 84–87.

1996

116. Актуальні проблеми дослідження східнослов'янскої писемності XI–XIII ст. // Щорічні записки з укр. мовознавства: Зб. наук. праць. – Одеса: ОДУ, 1996. – Вип. 4. – С. 15–21.
117. Вплив скорининських традицій на взаємодію церковнослов'янскої та україньскої літературної мови в XVI–XVII ст. // III Міжнар. конгрес україньців (Харків, 26–29 серп. 1996 р.). Мовознавство: Тези та повідомл. / Відп. ред. А. О. Івченко, О. О. Тараненко. – Х.: Око, 1996. – С. 124–129.
118. Києворуська писемність XI–XIII ст. як джерело дослідження історії східнослов'янських мов // Рукописна та книжкова спадщина Украіны. – К.: ЦНБ ім. В. І. Вернадського, 1996. – Вип. 3 – С. 32–38.
119. Коли ж виникла україньська мова? // Історія україньскої мови: Хрестоматія / Упоряд. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко. – К.: Либідь, 1996. – С. 270–279.

120. Походження українського народу та української мови // Вісник НАН України. – 1996. – № 9–10. – С. 16–21.
121. *Корній Л. П.* Історія української музики: Част. перша (від найдавні. часів до сер. XVIII ст.). – К.–Х.–Н.–Й.: Вид-во М. П. Коць, 1996. – 314 с. – Відп. ред.

1997

122. Білоруська мова: Підручник. – К.: Либідь – Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1997. – 240 с.
Рец: *Г. Цыхун* [Рэцэнзія] // Кантакты і дыялогі: Інфарм.-аналіт. бюл. – 1998. – № 1. – С. 24–25.
123. Вытокі беларускай мовы: новая канцэпцыя. Да праблемы «Беларусь паміж Украінай і Расіяй» // Беларусь паміж Усходам і Захадам: Праблемы міжнацыянальнага, міжрэлігійнага і міжкультурнага ўзаемадзеяння, дыялогу і сінтэзу: У 2 ч. / Рэд.: У. М. Конан і інш. – Ч. 2. – Мінск: ННАЦ імя Ф. Скарыны, 1997. – С. 329–334.
124. Київська Русь – це не Росія // Kyiv Tourist: Guide. – 1997. – № 8. – С. 38–39.
125. Міфи і правда про трьох братів зі «спільної колиски» // Час–Time. – 1997. – 24–30 лип.
126. Міфи і правда про трьох братів зі «спільної колиски» // Час–Time. – 1997. – 21–27 серп.
127. Мовна ситуація в Київській Русі та її вплив на давньоруську периферію // Мовознавство. – 1997. – № 4/5. – С. 3–10.

1998

128. Міфи й правда про трьох братів зі спільної колиски (Про походження українців, росіян та білорусів). – К.: Рідна мова, 1998. – 63 с.

129. Занепад зредукованих Ъ, Ь і його вплив на формування фонологічних систем слов'янських мов // Мовознавство. – 1998. – № 2–3. – С. 3–14.
130. Падение редуцированных Ъ, Ь и его влияние на формирование фонетических систем славянских языков // XII Międzynar. kongres sławistów. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. – Warszawa: Energeia, 1998. – S. 266, 309.
131. Проблеми авторства «Слова о полку Ігоревім» // Укр. мова та літ. – 1998. – № 4. – С. 6.
132. «Русь» – найдавніша назва України // Укр. мова та літ. – 1998. – № 11. – С. 6.
133. Хронологічні параметри процесу формування української мови // Укр. мова та літ. – 1998. – № 29–32. – С. 1–3.
134. Kyivska Rus is not Russia // Київ: культура і розваги. – 1998. – № 5. – С. 10.
135. *Корній Л. П.* Історія української музики: Част. друга (друга пол. XVIII ст.). – К.–Х.–Н.–Й.: Вид-во М. П. Коць, 1998. – 388 с. – Відп. ред.
136. *Склярєнко В. Г.* Праслов'янська акцентологія. – К., 1998. – 342 с. – Відп. ред.

1999

137. Зустріч із земляками в Москві // Укр. форум. – 1999. – 28 лют.
138. Мовна ситуація у Київській Русі // Мовознавство. Літературознавство. Methodика: Зб. наук. і навч.-метод. праць. – Вип. 1. – К.: Знання, 1999. – С. 3–11.
139. Про походження української мови // Укр. мова і літ. – 1999. – № 11. – С. 1–2.
140. Проблема походження української мови у світлі сучасних наукових даних // Українська мова як державна в Україні: Зб. матеріалів. – К.: Довіра, 1999. – С. 55–63.

141. Актуальні питання походження української мови: Програма спецкурсу для магістрантів // Програми спецкурсів та спецсемінарів. – К.: ВПЦ «Київськ. ун-т», 2000. – С. 4–6.
142. Невігластво чи шарлатанство? // Урок української. – 2000. – № 7. – С. 15–16.
143. Першы перакладны беларуска-ўкраїнскі слоўнік (канцэпцыя і прынцыпы ўкладання) // Кантакты і дыялогі: Інфарм.-аналіт. бюл. – 2000. – № 6. – С. 25–30.
144. Алфавіт // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 19–21.
145. Аниченко В. В. // Там само. – С. 26.
146. Астериск // Там само. – С. 34.
147. Бузук П. О. // Там само. – С. 54.
148. Внутрішня флексія // Там само. – С. 80.
149. Вокалізм // Там само. – С. 81–82.
150. Гражданський шрифт // Там само. – С. 101–102.
151. Графема // Там само. – С. 111.
152. Графіка // Там само. – С. 111–112.
153. Давньоруська мова // Там само. – С. 120–121 (співавтор: В. А. Глущенко).
154. Драгоманівка // Там само. – С. 150.
155. Желехівка // Там само. – С. 168.
156. Журавський А. Й. // Там само. – С. 171.
157. Інфінітив // Там само. – С. 211–212.
158. Історичні чергування // Там само. – С. 215–216.
159. Карський Ю. Ф. // Там само. – С. 229.
160. Кінець слова // Там само. – С. 236.
161. Консонантизм // Там само. – С. 248–250.
162. Кулішівка // Там само. – С. 263.

163. Лемтюгова В. П. // Там само. – С. 288
164. Літера // Там само. – С. 292–293.
165. Ляпунов Б. М. // Там само. – С. 297.
166. Максимовичівка // Там само. – С. 300–301.
167. Палаталізація // Там само. – С. 417.
168. Панькевичівка // Там само. – С. 421.
169. Письмо // Там само. – С. 439–441.
170. Позиційні чергування // Там само. – С. 463.
171. Початок слова // Там само. – С. 475.
172. Правопис // Там само. – С. 477–479.
173. Приголосні звуки // Там само. – С. 484–485.
174. Реформи алфавіту і графіки // Там само. – С. 508–509.
175. Сонорні приголосні // Там само. – С. 583.
176. Східнослов'янські мови // Там само. – С. 622–623.
177. Український алфавіт // Там само. – С. 679–680.
178. Українсько-білоруські мовні контакти // Там само. – С. 681–682.
179. [Цикл статей про літери української абетки] // Там само. – С. 6, 40, 58, 85, 118, 119, 153, 165, 167, 172, 196, 197, 224, 225, 226, 267, 298, 355, 390, 416, 505, 528, 624, 642, 694, 717, 719, 721, 733, 741, 742, 744.
180. Чергування звуків // Там само. – С. 725–726.
181. «Ярижка» // Там само. – С. 745.
182. Рец.: Новий словник іншомовних слів // Літ. Україна. – 2000. – 1 черв. – Рец. на кн.: Словник іншомовних слів / За ред. Л. О. Пустовіт. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
183. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с. – Член редкол.

2001

184. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колицки». – К.: Академія, 2001. – 152 с.
Рец.: *Гвоздь М.* Правда про наше минуле // Укр. слово. – 2001. – 29 берез.; *Селігей П.* Звільняючись із полону стереотипів // Влада і політика. – 2001. – 2 лют.; *Скопненко О.* Нова книжка про походження східнослов'янських народів та їхніх мов // Укр. форум. – 2001. – 9 берез.
185. Етапи формування української мови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: 36. наук. праць. – К.: ВПЦ «Київськ. ун-т», 2001. – Вип. II. – С. 3–10.
186. З історії власних імен // Урок української. – 2001. – № 3. – С. 25–26.
187. Першы перакладны беларуска-ўкраінскі слоўнік (канцэпцыя і прыныцы ўкладання) // Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы / Матэрыялы III Міжнар. кангр. беларусістаў «Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый» (Мінск, 21–25 мая 2000 г.) / Рэдкал.: Г. Цыхун (гал. рэд.) і інш. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2001. – С. 255–260.
188. Походження українського народу та української мови // Урок української. – 2001. – № 1. – С. 2–4.
189. Київська Русь – це не Росія // Kyiv Tourist Guide. – К., [2001]. – С. 26.
190. Аврамчик М. Я. // Енциклопедія сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2001. – Т. 1: А. – С. 82.
191. Александрович А. І. // Там само. – С. 359.
192. Александрович С. Г. // Там само. – С. 360.
193. Арочко М. М. // Там само. – С. 660.
194. Рец.: Вагомий внесок в українську соціопсихолінгвістику // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія

- «Філологія». – 2001. – Т. 4, № 1. – С. 239–242. – Рец. на кн.: Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. – К.: ВЦ КДЛУ, 2000. – 284 с.
195. Корній Л. П. Історія української музики: Част. третя (XIX ст.). – К.–Н.-Й.: Вид-во М. П. Коць, 2001. – 480 с. – Відп. ред.
196. Скопненко О. І. Берестейсько-пинські говірки: генеза і сучасний стан (іст.-фонет. нарис). – К., 2001. – 176 с., карт. – Відп. ред.

2002

197. «Лежать віки покриті пилом...» // Рідні джерела. – 2002. – № 1. – С. 3–6.
198. «І розійшлися словени по землі, і прозвалися вони іменами своїми...» // Рідні джерела. – 2002. – № 2. – С. 1–6.
199. Коли ж виникла українська мова? // Студії з україністики. – Вип. 1: Хрестоматія. – К.: Міжнар. школа україністики НАН України, 2002. – С. 279–287.
200. Ліпнёвы сімпозіум і яго месца ў часе // Наша слова. – 2002. – № 39.
201. Проблема східнослов'янської прамови // IV Міжнар. конгрес україністів (Одеса, 24–28 серп. 1999 р.). Мовознавство: Допов. та повідомл. – К.: Пульсари, 2002. – С. 268–272.
202. Хронологічні параметри процесу формування української мови // Студії з україністики. – Вип. IV: У ріднім слові – духовність народу. Антологія: статті, есеї, поезії. – К., 2002. – С. 26–35.
203. Російсько-український словник: Близько 45 000 слів / Уклад.: Т. В. Цимбалюк, О. І. Скопненко. – К.: Довіра, 2002. – 632 с. – Відп. ред.
204. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: Словник-довідник / Уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2002. – 735 с. – Відп. ред.

2003

205. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 4: Н–П. – 656 с. – Автор статей: *осанна – парубок*.
206. Давньокиївські писемні пам'ятки XI–XIII ст. як джерело дослідження ранньої історії української мови // V Міжнар. конгрес українців (Чернівці, 25–29 серп. 2002 р.). Мовознавство: Зб. наук. ст. / Відп. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 146–149.
207. Да питання пра другую дзяржаўную мову ў сучасных грамадска-палітычных умовах Украіны // Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі: Матэр. міжнар. сімпоз. – Мінск, 2003. – Кн. 1. – С. 261–266.
208. Мости єднання і братерства: Передне слово перекладача // Нариси білорусько-українських літературних зв'язків: Культурно-історичні та літературознавчі аспекти проблеми: Пер. з білорус. і рос. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин Украіни, 2003. – С. 5–24.
209. Роля замежных моваў і моўна-вучэбнай літаратуры ў паглыбленні ўзаемаразумення паміж народамі // Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі: Матэр. міжнар. сімпоз. (Мінск, 9–10 ліп. 2002 г.) / Рэд. кал.: А. Й. Мальдзіс (гал. рэд.) і інш. – Мінск, 2003. – Кн. 2. – С. 316–320.
210. Бараг Л. Г. // Енциклопедія сучасної Украіни / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2003. – Т. 2: Б–Біо. – С. 214–215.
211. Барадулін Р. І. // Там само. – С. 215.
212. Бачило Алесь // Там само. – С. 331.
213. Белевич А. П. // Там само. – С. 559.
214. Биков В. В. // Там само. – С. 595.
215. Білорусистика // Там само. – С. 824–826.

216. Білоруська мова // Там само. – С. 828–830.
217. Нариси білорусько-українських літературних зв'язків: Культурно-історичні та літературознавчі аспекти проблеми: Пер. з білорус. і рос. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ-ри мовами нац. меншин України, 2003. – 413 с. – Перекладач. Рец.: *Кабржыцкая Т.* Беларускія «Нарысы» выйшлі паўкраінску // Голас Радзімы. – 2004. – 22 красавіка. – С. 20.
218. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 4: Н–П. – 656 с. – Член редкол.
219. *Ольховський А. В.* Нарис історії української музики. – К.: Муз. Україна, 2003. – 512 с. – Літер. ред.
220. *Скляренко В. Г.* «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». – К.: Довіра, 2003. – 147 с. – Відп. ред.
221. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: Словник-довідник / Уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2003. – 736 с. – Відп. ред.
222. *Черниш Т. О.* Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні (гніздовий підхід). – К., 2003. – 480 с. – Відп. ред.

2004

223. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». – 2-ге вид., доп. – К.: Арістей, 2004. – 180 с. Рец.: *Селігей П.* Вийшли ми всі з «колиски»? Про походження українців та їхньої мови – науково, достовірно, популярно // Літ. Україна. – 2004. – 18 листоп.; *Шевченко Л. І., Ніка О. І.* Українська мова – ad fontes // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – К.: ВПЦ «Київськ. ун-т», 2005. – Вип. XI. – С. 147–151.

224. Алфавіт // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 20–22.
225. Аниченко В. В. // Там само. – С. 26.
226. Астериск // Там само. – С. 34.
227. Богданович М. А. // Енциклопедія сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2004. – Т. 3: Біо–Бя. – С. 134.
228. Бриль Янка // Там само. – С. 457.
229. Бровка Пятрусь // Там само. – С. 469–470.
230. Бузук П. О. // Українська мова: Енциклопедія... – С. 57.
231. Бульба А. // Енциклопедія сучасної України... – Т. 3: Біо–Бя. – С. 586.
232. Буравкін Г. М. // Там само. – С. 595.
233. Бядуля Змітрок // Там само. – С. 687–688.
234. Відкритого складу закон // Українська мова: Енциклопедія... – С. 74.
235. Внутрішня флексія // Там само. – С. 84.
236. Вокалізм // Там само. – С. 85–86.
237. Гражданський шрифт // Там само. – С. 109–110.
238. Графема // Там само. – С. 119.
239. Графіка // Там само. – С. 119.
240. Давньоруська мова // Там само. – С. 129–130 (співавтор: В. А. Глущенко).
241. Диграф // Там само. – С. 141.
242. Драгоманівка // Там само. – С. 162.
243. Желехівка // Там само. – С. 183.
244. Журавський А. Й. // Там само. – С. 186.
245. Інфінітив // Там само. – С. 228–229.
246. Історичні чергування // Там само. – С. 231–232.
247. Карський Ю. Ф. // Там само. – С. 246–247.

248. Кінець слова // Там само. – С. 254.
249. Консонантизм // Там само. – С. 268–269.
250. Кулішівка // Там само. – С. 284–285.
251. Лемтюгова В. П. // Там само. – С. 311.
252. Лігатура // Там само. – С. 312.
253. Літера // Там само. – С. 318.
254. Ляпунов Б. М. // Там само. – С. 324.
255. Максимовичівка // Там само. – С. 300–328.
256. Палаталізація // Там само. – С. 452.
257. Панькевичівка // Там само. – С. 456–457.
258. Письмо // Там само. – С. 476–478.
259. Позиційні чергування // Там само. – С. 501.
260. Початок слова // Там само. – С. 512.
261. Правопис // Там само. – С. 514–516.
262. Приголосні звуки // Там само. – С. 522–523.
263. Реформи алфавіту і графіки // Там само. – С. 547–548.
264. Сонорні приголосні // Там само. – С. 630–631.
265. Східнослов'янські мови // Там само. – С. 674–675.
266. Український алфавіт // Там само. – С. 737–738.
267. Українсько-білоруські мовні контакти // Там само. – С. 739–740.
268. [Цикл статей про літери української абетки] // Там само. – С. 6, 40, 61, 91, 127, 128, 167, 180, 182, 187, 212, 213, 241, 242, 243, 289, 325, 386, 422, 451, 543, 568, 676, 696, 755, 779, 782, 786, 800, 809, 810, 812.
269. Чергування звуків // Там само. – С. 790–792.
270. «Ярижка» // Там само. – С. 813–814.
271. *Літош І. А.* Памяць сэрца: Вершы. Пераклады. – К.: Етнос, 2004. – 144 с. – Спец. ред.
272. *Ткаченко О. Б.* Українська мова і мовне життя світу. – К.: Спалах, 2004. – 272 с. – Відп. ред.

273. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с. – Член редкол.

2005

274. Славістичні студії // Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України –75. 1930–2005: Матеріали до історії / Редкол. В. Г. Скляренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра, 2005. – С. 72–112 (співавтор: Т. Б. Лукінова).
275. Державна мова у Великому князівстві Литовському і проблема розмежування українських та білоруських пам'яток // Мовознавство. – 2005. – № 3–4. – С. 80–84.
276. Василевич О. С. // Енциклопедія сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2005. – Т. 4: В–Вог. – С. 97.
277. Велюгін А. С. // Там само. – С. 234.
278. Верес Зоська (Войцик Л. А.) // Там само. – С. 258.
279. Вертинський А. І. // Там само. – С. 279.
280. Вігурська Г. В. // Там само. – С. 491.
281. Вітка Василь (Крисько Т. В.) // Там само. – С. 632.

2006

282. Білорусько-український словник. – К.: Довіра, 2006. – 723 с. (співавтор: О. І. Скопненко).
Рец.: *Савіцкая І.* [Рэцэнзія] // Бюлетэнь Міжнар. асацыяцыі беларусістаў. – 2007. – № 11. – С. 13–15; *Лучканин С.* *Diues longe sunt difficillimae lexicon scribere et grammaticam* (Існують дві найважчі справи – укладати словник і граматику) // Українознавство, антикознавство, заходознавство і сходознавство. – К.: Альфа друк, 2008. – С. 3–7; *Савіцкая І.* [Рэцэнзія] // Вестнік БДУ. Сер. 4. – 2008. – № 1. – С. 87–88; *Клімчук Ф. Д.* [Рецензія] // Беларуская лінгвістыка.

- Вып. 63. – Мн., 2009. – С. 136–139; Мосенкіс Ю., *Переверзев Д.* Міст між Україною і Білоруссю // Мова та історія: Зб. наук. праць. – Вып. 111. – К.–Умань: ПП Жовтий, 2009. – С. 70–71; *Мароз В. К.* З беларуска-ўкраінскіх кантактаў // Весці НАН Беларусі. – 2009. – № 2. – С. 121–122.
283. Гартний Цішка (Жилунович Д. Ф.) // *Енциклопедія сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2006. – Т. 5: Вод–Гн. – С. 410.
284. Геніюш Л. А. // Там само. – С. 464.
285. Гілевич Н. С. // Там само. – С. 612.
286. Глебка П. Ф. // Там само. – С. 664.
287. Гниломедов В. В. // Там само. – С. 716–717.
288. *Ukrainisko-polskie relacje etniczne i językowe na przestrzeni wieków* // *Studia polsko-ukraińskie*. – Przemyśl, 2006. – Т. 1. – S. 13–18.
289. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колицки» [скороч. варіант] // *Укр. слово*. – 2006. – № 19–33.
290. Рец.: [Рецензія] // *Мовознавство*. – 2006. – № 2–3. – С. 187–194. – Рец. на кн.: *Русанівський В. М.* Історія української літературної мови: Підручник. – 2 вид., доп. і переробл. – К.: АртЕК, 2002. – 424 с.
291. Білорусько-український словник. – К.: Довіра, 2006. – 723 с. – Ред.
292. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 5: Р–Т. – 704 с. – Член редкол.
293. *Скляренко В. Г.* Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження. – К.: Довіра, 2006. – 118 с. – Відп. ред.
294. Сучасний словник іншомовних слів / Уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 790 с. – Відп. ред.

2007

295. Дзяржаўная мова ў Вялікім княстве Літоўскім і праблема размежавання ўкраінскіх і беларускіх пісьмовых помнікаў // Беларусь і беларусы ў прасторы і часе: Зб. да 75-годдзя праф. А. Ё. Мальдзіса / Пад рэд. С. Запрудскага і інш. – Мінск: Лімарыус, 2007. – С. 115–119.
296. Украінська, білоруська, російська: Три мови – три історії // VI Міжнар. конгрес україністів (Донецьк, 26 черв. – 1 лип. 2005 р.): Доп. та повідомл. – Кн. 5: Мовознавство. – К., 2007. – С. 521–529.
297. Алфавіт // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – 3-тє вид., зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 20–22.
298. Аниченко В. В. // Там само. – С. 26.
299. Астериск // Там само. – С. 35.
300. Бузук П. О. // Там само. – С. 58.
301. Відкритого складу закон // Там само. – С. 75.
302. Внутрішня флексія // Там само. – С. 85.
303. Вокалізм // Там само. – С. 86–87.
304. Гражданський шриффт // Там само. – С. 112–113.
305. Графема // Там само. – С. 122.
306. Графіка // Там само. – С. 122–123.
307. Давньоруська мова // Там само. – С. 133–134 (співавтор: В. А. Глущенко).
308. Давньоруської мови концепція // Енциклопедія сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2007. – Т. 7: Г–Ді. – С. 170–171 (співавтор: В. А. Глущенко).
309. Диграф // Українська мова: Енциклопедія... – С. 147.
310. Драгоманівка // Там само. – С. 167.
311. Желехівка // Там само. – С. 190–191.

312. Журавський А. Й. // Там само. – С. 193.
313. Інфінітив // Там само. – С. 236–237.
314. Історичні чергування // Там само. – С. 240–241.
315. Карський Ю. Ф. // Там само. – С. 256.
316. Кінець слова // Там само. – С. 263.
317. Консонантизм // Там само. – С. 279–280.
318. Кулішівка // Там само. – С. 297.
319. Лемтюгова В. П. // Там само. – С. 324.
320. Лігатура // Там само. – С. 326.
321. Літера // Там само. – С. 333.
322. Ляпунов Б. М. // Там само. – С. 339.
323. Максимовичівка // Там само. – С. 343.
324. Палаталізація // Там само. – С. 452.
325. Панькевичівка // Там само. – С. 472.
326. Письмо // Там само. – С. 497–499.
327. Позиційні чергування // Там само. – С. 522.
328. Початок слова // Там само. – С. 534.
329. Правопис // Там само. – С. 536–538.
330. Приголосні звуки // Там само. – С. 543–545.
331. Реформи алфавіту і графіки // Там само. – С. 569–570.
332. Сонорні приголосні // Там само. – С. 654.
333. Східнослов'янські мови // Там само. – С. 699–700.
334. Український алфавіт // Там само. – С. 764–765.
335. Українсько-білоруські мовні контакти // Там само. – С. 766–767.
336. [Цикл статей про літери української абетки] // Там само. – С. 6, 40, 62, 92, 131, 132, 172, 186, 189, 195, 220, 221, 250, 251, 252, 302, 340, 404, 441, 471, 565, 590, 701, 721, 782, 811, 814, 818, 832, 841, 842, 844.
337. Чергування звуків // Там само. – С. 822–823.
338. «Ярижка» // Там само. – С. 846.

339. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – 3-тє вид., зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с. – Член редкол.

2008

340. [Виступ на круглому столі експертів «Міфологізація походження українців» (20 лют. 2007 р.)] // Новітні міфи та фальшивки про походження українців: Зб. ст. – К.: Темпора, 2008. – С. 29–30.
- 340а. Тернистий шлях українства // Укр. мова та література. – 2008. – № 39. – С. 21–24.
341. Украинско-южнославянские лексические параллели как источник реконструкции ранней истории славянских племен // XIV Меѓународен конгрес на слависти. Охрид, 10–16 септ. 2008: Зб. на резиме. – Т.1. Лингвистика. – Скопје, 2008. – С. 232–233.
342. Українсько-південнослов'янські лексичні паралелі як джерело реконструкції ранньої історії слов'янських племен // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 13–23.
343. Українсько-південнослов'янські лексичні паралелі як джерело реконструкції ранньої історії слов'янських племен // Слов'янські обрії. – Вип. 2. XIV Міжнародний з'їзд славистів: Доповіді. – К., 2008. – С. 503–521.
344. Драгоманівка // Енциклопедія сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2008. – Т. 8: Дл–Дя. – С. 371.
345. Дубовка В. М. // Там само. – С. 482–483.

2009

346. Лінгвістичні концепції С. Смаль-Стоцького в контексті досягнень сучасного мовознавства // Постать Степана

- Смаль-Стоцького в національно-культурному житті Буковини кінця XIX – початку XX ст. і сучасна рецепція його доби: Тези доп. Міжнар. наук. конф. (Чернівці, 19–21 лют. 2009 р.) – Чернівці: Місто, 2009. – С. 48–49.
347. С. Смаль-Стоцький і актуальні проблеми історії української мови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Зб. наук. пр. – К.: ВПЦ «Київськ. ун-т», 2009. – Вип. XIX. – С. 7–12.
348. Мовні питання простих людей зазвичай мало цікавлять [інтерв'ю з акад. НАН України Г. П. Півтораком] // Віче. – 2009. – № 17. – С. 8–9.
349. Рец.: [Рецензія] // Мовознавство. – 2009. – № 3–4. – С. 133–136. – Рец. на кн.: *Лучик В. В.* Вступ до слов'янської філології: Підручник. – К.: Академія, 2008. – 344 с.
350. *Єрмоленко С. Я.* Мовно-естетичні знаки української культури. – К.: ПП Балюк І. Б., 2009. – 350 с. – Відп. ред.
351. Український орфографічний словник / Редкол.: В. Г. Скляренко (голова) та ін. – 9-е вид., перероб. і доп. – К.: Довіра, 2009. – 1011 с. – Член редкол.

2010

352. Деякі методологічні проблеми дослідження етно- і глотогенезу східних слов'ян на сучасному етапі // Мовознавство. – 2010. – № 2–3. – С. 8–29.
353. Желехівка // Енциклопедія сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. – К., 2010. – Т. 9: Е–Ж. – С. 493.
354. Жичка Ф. Д. // Там само. – С. 542.
355. Жук Алесь // Там само. – С. 601.
356. Журавський А. Й. // Там само. – С. 625.
357. Журба Янка (Івашин І. Я.) // Там само. – С. 638.

АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ

Аврамчик М. Я.	190
Агульняы і своеасаблівыя беларуска-ўкраінскія дыялектныя рысы	68
Актуальні питання походження української мови	141
Актуальні проблеми дослідження східнослов'янської писемності XI–XIII ст.	116
Актуальні проблеми реконструкції давньоруських діалектних ареалів	88
Александрович А. І.	191
Александрович С. Г.	192
Алфавіт	144, 224, 297
Аниченко В. В.	145, 225, 298
Арочко М. М.	193
Астериск	146, 226, 299
Бараг Л. Г.	210
Барадулін Р. І.	211
Бачило Алесь	212
Белевич А. П.	213
Беларусістыка на Україні за 50 гадоў савецкай ўлады	9
Белорусские лексические заимствования в русской речи	42
Биков В. В.	214
Білорусистика	215
Білорусія і білоруси в житті й творчості Т. Г. Шевченка	89
Білоруська мова арабським письмом	99

Білоруська мова	122, 216
Білоруське мовознавство на Україні за 50 років радянської влади	15
Білорусько-український словник	282
Богданович М. А.	227
Бриль Янка	228
Бровка Пятрусь	229
Бузук П. О.	147, 230, 300
Бульба А.	231
Буравкін Г. М.	232
Бядуля Змітрок	233
Василевич О. С.	276
Василь Гоголь-Яновський і становлення нової української літературної мови	10
Велюгін А. С.	277
Верес Зоська (Войцик Л. А.)	278
Вертинський А. І.	279
Виникнення писемності у східних слов'ян за сучасними науковими даними	53
[Виступ на круглому столі експертів «Міфологізація походження українців»]	340
Вігурська Г. В.	280
Відкритого складу закон	234, 301
Вітка Василь (Крисько Т. В.)	281
Власні імена людей у Київській Русі	49
Внутрішня флексія	148, 235, 302
Вокалізм	149, 236, 303
Вопросы периодизации праславянского языка в свете современных научных данных	57
Вопросы этно- и глоттогенеза восточных славян в трудах И. И. Срезневского	76

Вплив скорининських традицій на взаємодію церковнослов'янської та української літературної мови в XVI–XVII ст.	117
Вытокі беларускай мовы: новая канцэпцыя (Да праблемы «Беларусь паміж Украінай і Расіяй»)	112, 123
Гартний Цішка (Жилунович Д. Ф.)	283
Геніюш Л. А.	284
Георгієв В.	84
Гілевич Н. С.	285
Гісторыя інфінітыва ў беларускай мове	4
Гісторыя інфінітываў на <i>-ти</i> ў беларускай мове	1
Глэбка П. Ф.	286
Гниломедов В. В.	287
Гражданський шриффт	150, 237, 304
Графема	151, 238, 305
Графіка	152, 239, 306
Да пытання пра другую дзяржаўную мову ў сучасных грамадска-палітычных умовах Украіны	207
Давньокиївські писемні пам'ятки XI–XIII ст. як джерело дослідження ранньої історії української мови	206
Давньоруська мова	153, 240, 307
Давньоруська мова: реальність чи міф?	100
Давньоруської мови концепція	308
Державна мова у Великому князівстві Литовському і проблема розмежування українських та білоруських пам'яток	275
Деякі методологічні проблеми дослідження етно- і глотогенезу східних слов'ян на сучасному етапі	352

Дзяржаўная мова ў Вялікім княстве Літоўскім і праблема размежавання ўкраінскіх і беларускіх пісьмовых помнікаў	295
Диграф	241, 309
Діалекты – племена – народнасці	77
Діалектна дыферэнцыяцыя сучасных східнослов'янскіх мов у святлі этно- і глотогенезу східных слов'ян	69
Діалектна дыферэнцыяцыя украінскай мовы у святлі этно- і глотогенезу східных слов'ян	78
Діалектна сітуацыя в Київський Русі	106
До етымалогіі слова <i>каліна</i>	6
До пытання про украінска-білоруську мовну взаємодію дэнацыянальнага перыяду	31
Драгоманівка	154, 242, 310, 344
Дубовка В. М.	345
Дыялектная дыферэнцыяцыя ўсходнеславянскіх моў у святле этнагенезу ўсходніх славян	92а
Этапы фармування украінскай мовы	185
Этымалогічны слоўнік украінскай мовы	48, 56, 85, 205
Желехівка	155, 243, 311, 353
Журавський А. Й.	156, 244, 312, 356
Жичка Ф. Д.	354
Жук Алесь	355
Журба Янка (Івашин І. Я.)	357
З історыі власных імен	92, 186
З історыі власных імен: <i>Аліса, Альберт, Едгар, Едуард</i>	70
З історыі власных імен: <i>Валентин, Валентина, Валерій, Валеріан, Валерія</i>	58
З історыі власных імен: <i>Варвара, Пётро</i>	93

З історії власних імен: <i>Варвара, Петро, Микола</i>	91
З історії власних імен: <i>Віталій, Мирон, Світлана</i>	59, 63
З історії власних імен: <i>Калина, Килина (Кулина), Якилина), Катерина, Микола</i>	94
З історії власних імен: <i>Остан, Панас, Петро, Параска</i>	95
З історії власних імен: <i>Софія, Віра, Надія, Любов</i>	102
З історії власних імен людей: <i>Анастасія, Анатолій, Архип</i>	39
З історії власних імен людей: <i>Андрій, Василь, Василина</i>	40
З історії власних імен людей: <i>Валентин, Валентина, Валерій, Валеріан, Валерія</i>	71
З історії власних імен людей: <i>Григорій, Дмитро, Святослав, Лідія, Ніла, Юлія, Аліса, Альберт, Едгар, Едуард</i>	64
З історії власних імен людей: <i>Зінон, Зіновій, Зіновія, Зінаїда</i>	44
З історії власних імен людей: <i>Іван</i>	65, 66
З історії власних імен людей: <i>Маріана, Маріанна, Оксана</i>	54
З історії власних імен людей: <i>Харитон, Харитина, Флорентій, Фрол</i>	43
З історії слів: <i>верста, верства</i>	34
З історії слів: <i>хор, хорей, хореографія</i>	27
Занепад зредукованих Ъ, Ь і його вплив на формування фонологічних систем слов'янських мов	129
Зустріч із земляками в Москві	137
История инфинитива в белорусском языке	3
«І розійшлися словени по землі, і прозвалися вони іменами своїми...»	198
Інфінітив	157, 245, 313
Іншомовна лексика з компонентом <i>-філ-</i> в українській мові	32

Історичні чергування	158, 246, 314
Історія білоруських інфінітивів типу <i>пячы</i> , <i>берагчы</i> на східнослов'янському тлі	5
Карський Ю. Ф.	159, 247, 315
Києворуська писемність XI–XIII ст. як джерело дослідження історії східнослов'янських мов	118
Київська Русь – це не Росія	124, 189
Кінець слова	160, 248, 316
Коли виникла писемність у східних слов'ян?	67
Коли ж виникла українська мова?	107, 119, 199
Консонантизм	161, 249, 317
Кулішівка	162, 250, 318
Л. А. Булаховський про українсько-білоруську мовну спільність	72
«Лежать віки покриті пилом...»	197
Лемтюгова В. П.	163, 251, 319
Лігатура	252, 320
Лінгвістичні концепції С. Смаль-Стоцького в контексті досягнень сучасного мовознавства	346
Ліпнёвы сімпозіум і яго месца ў часе	200
Літера	164, 253, 321
Ляпунов Б. М.	165, 254, 322
Максимовичівка	166, 255, 323
Міфи і правда про трьох братів зі «спільної колиски»	125, 126
Міфи й правда про трьох братів зі спільної колиски (Про походження українців, росіян та білорусів)	128
Мовна ситуація в Київській Русі та її вплив на давньоруську периферію	127

Мовна ситуація у Київській Русі	138
Мовні питання простих людей зазвичай мало цікавлять	348
Морфологія інфінітива в східнослов'янських мовах	26
Мости єднання і братерства: Переднє слово перекладача	208
Нариси білорусько-українських літературних зв'язків	217
Не будьмо чужинцями на своїй землі	111
Невігластво чи шарлатанство?	142
Некоторые древние белорусско-украинские лексические параллели западноевропейского происхождения	11
<i>Оповідання написано – оповідання написане</i>	17
Основні напрями сучасного білоруського мовознавства	7
Падение редуцированных Ъ, Ь и его влияние на формирование фонетических систем славянских языков	130
Палаталізація	167, 256, 324
Панькевичівка	168, 257, 325
Першы перакладны беларуска-ўкраінскі слоўнік (канцэпцыя і прынцыпы ўкладання)	143, 187
Писемність України–Руси XI–XIII ст.	113
Письмо	169, 258, 326
Питання етно- і глотогенезу східних слов'ян у працях І. І. Срезневського	108
Позиційні чергування	170, 259, 327
Походження українського народу та української мови	120, 188
Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної коліски»	184, 223, 289
Початок слова	171, 260, 328
Правопис	172, 261, 329

Праслов'янська епоха у світлі сучасних наукових даних	50
Приголосні звуки	173, 262, 330
Про походження власних імен людей: <i>Остан, Панас, Параска</i>	35
Про походження української мови	139
Проблема периодизации праславянского языка в свете современных археологических данных	79
Проблема походження української мови у світлі сучасних наукових даних	140
Проблема східнослов'янської прамови	201
Проблеми авторства «Слова о полку Ігоревім»	131
Проблеми походження української мови в контексті етногенезу українців	114
Рання писемність східних слов'ян	
у контексті слов'янських культур другої половини I тисячоліття н. е.	80
Реформи алфавіту і графіки	174, 263, 331
Розповіді про слова. Семантичні відтінки слів: <i>одинокий – одиночний – одиничний – поодинокий</i> в українській мові	96
Роля замежних моваў і моўна-вучэбнай літаратуры ў паглыбленні ўзаемаразумення паміж народами	209
Русско-белорусские языковые контакты на разных исторических этапах	25
«Русь» – найдавніша назва України	132
С. Смаль-Стоцький і актуальні проблеми історії української мови	
Семантичні відтінки слів: <i>домагатися – добиватися – досягати</i>	90

Семантичні відтінки слів: <i>міститься – знаходиться – перебувати</i>	81
«Син Полоцька, в лікарських науках доктор...» (До 500-річчя від дня народження Ф. Скорини)	101
Синтаксична роль незалежного інфінітива в історії білоруської мови	8
Сім барв веселки	16
Сінтаксичная роля незалежнага інфінітива ў гісторыі беларускай мовы	2
Славістичні студії	274
Словообразование. Глагол	62
Сонорні приголосні	175, 264, 332
Стилистические особенности употребления уменьшительно-ласкательных форм в восточнославянских языках	45
Стилистическое употребление ласкательных форм в восточнославянских языках	29
Східнослов'янські мови	176, 265, 333
Таїна берести і графіті	82
У истоков древнерусской письменности	60
Украинско-южнославянские лексические параллели как источник реконструкции ранней истории славянских племен	341
Українська, білоруська, російська:	
Три мови – три історії	296
Український алфавіт	177, 266, 334
Українсько-білоруські мовні контакти	178, 267, 335

Українсько-південнослов'янські лексичні паралелі як джерело реконструкції ранньої історії слов'янських племен	342, 343
Українці: звідки ми і наша мова	105
Форми інфінітива в українській мові	12
Формирование и диалектная дифференциация восточнославянского этноязыкового ареала до XIII в. (Ист.-фонет. очерк)	86, 87
Формування і діалектна диференціація давньоруської мови	75
Хронологічні межі формування української мови як мовної системи	115
Хронологічні параметри процесу формування української мови	133, 202
[Цикл статей про літери української абетки]	179, 268, 336
Чергування звуків	180, 269, 337
Чому Бориспіль, але Севастополь	109
Чому <i>Бориспіль</i> , <i>Тернопіль</i> , але <i>Нікополь</i> , <i>Сімферополь</i>	83
Як розмовляли в стародавньому Києві?	97, 103
Якуб Колас (1882–1956)	21
Янка Купала (1882–1942)	18
«Ярижка»	181, 270, 338
Ясність і співзвучність (До 90-річчя від дня народження Якуба Коласа)	22
Kyivska Rus is not Russia	134

Українсько-польские relacje etniczne i językowe na przestrzeni wieków	288
--	-----

Відповідальний редактор

Білорусько-український словник	291
<i>Єрмоленко С. Я.</i> Мовно-естетичні знаки української культури	350
<i>Корній Л. П.</i> Історія української музики: Част. перша (від найдавніших часів до сер. XVIII ст.)	121
<i>Корній Л. П.</i> Історія української музики: Част. друга (друга пол. XVIII ст.)	135
<i>Корній Л. П.</i> Історія української музики: Част. третя (XIX ст.)	195
<i>Корній Л. П.</i> Українська шкільна драма і духовна музика XVII – першої половини XVIII ст.	104
<i>Літош І.</i> Памяць сэрца: Вершы. Пераклады	271
<i>Ольховський А. В.</i> Нарис історії української музики	219
Російсько-український словник	203
<i>Скляренко В. Г.</i> Праслов'янська акцентологія	136
<i>Скляренко В. Г.</i> Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження	293
<i>Скляренко В. Г.</i> «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім»	220
<i>Скопненко О. І.</i> Берестейсько-пинські говірки: гене́за і сучасний стан (іст.-фонет. нарис)	196
Сучасний словник іншомовних слів	294
<i>Ткаченко О. Б.</i> Українська мова і мовне життя світу	272
Фразеологія перекладів Миколи Лукаша:	
Словник-довідник	204, 221
<i>Черниш Т. О.</i> Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні (гніздовий підхід)	222

Член редколегії

Етимологічний словник української мови	218, 292
Славянские языки, письменность и культура	110
Українська мова: Енциклопедія	183, 273, 339
Український орфографічний словник	351
Функционирование русского языка в близкородственном языковом окружении	47

Упорядник, перекладач

Білоруські народні казки	28, 74
Матчын салодкі хлеб: Апавяданні ўкр. пісьменнікаў	14
<i>Колас Якуб.</i> Думки в дорозі: Вибрані твори	24
Čarovná píšťala: Bieloruské ľudové rozprávky	52

Рецензент

<i>Булахов М. Г.</i> Основне вопросы сопоставительной стилистики русского и белорусского языков	46
Історія української мови. Морфологія	37
<i>Колесов В. В.</i> История русского языка в рассказах	33
<i>Крамко І. І., Юрєвіч А. К., Яновіч А. І.</i> Гісторыя беларускай літаратурнай мовы	19
Лексика Палесся ў прасторы і часе	23
<i>Лучик В. В.</i> Вступ до слов'янської філології: Підручник	349
<i>Поповський А. М.</i> Нормативні тенденції в мові фольклору Південної України XIX – початку XX століття	98
<i>Романова Н. П.</i> Словообразование и языковые связи. Русско-украинско-польские языковые связи XVI–XVII вв. и вопросы словообразования	73
<i>Русанівський В. М.</i> Історія української літературної	

мови: Підручник	290
Словник іншомовних слів	182
Слоўнік мовы Скарыны	61
<i>Шуба П. П.</i> Прыназоўнік у беларускай мове	20
<i>Шумарова Н. П.</i> Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму	194
<i>Klemensiewicz Z.</i> Pogadanki o języku	13

Реферати, хроніка

Реф. книги: Історія української мови. Морфологія	38
Реф. книги: Традиции русского языкознания на Украине	30
Хроніка: [II науч. чтения, посв. памяти акад. Л. А. Булаховского (к 95-летию со дня рождения)]	55
Хроніка: [Другі Потєбнянські читання (Київ, 4–5 жов. 1979 р.)]	41
Хроніка: [Науч. чтения, посв. памяти акад. Л. А. Булаховского (Киев, 12–13 апр. 1978 г.)]	36
Хроніка: [Треті Потєбнянські читання (Київ, 9–11 груд. 1981 р.)]	51

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абаєв В. І. 23
Аврамчик М. Я. 97
Александрович А. І. 97
Александрович С. Г. 97
Алексєєв В. П. 27
Алексєєва Т. І. 27
Алексієнко М. А. 61
Аниченко В. В. (Анічєнка У. В.)
17, 86, 95, 101, 105
Арочко М. М. 97
- Бадзьо Ю. В. 28
Бараг Л. Г. 99
Бачило Алєсь 99
Бєлєвич А. П. 99
Бєтховєн Л. ван 10, 55
Биков В. В. 99
Бідєр Г. 58
Білодід І. К. 79
Бірило М. В. 17
Богданович М. А. 101
Бондар Л. П. 47
Бородулін Р. І. 99
Брайчєвський М. Ю. 28
Брамс Й. 10
Брацџон Х. Т. 9
- Бриль Янка 101
Бровка Пятрусь 101
Бузук П. О. 95, 101, 105
Булахов М. Г. 17, 84
Булаховський Л. А. 83, 85, 87
Булика О. М. 17
Бульба А. 101
Буравкін Г. М. 101
- Ванко Й (Vaňko J.) 86
Василєвич О. С. 103
Вєлюгін А. С. 103
Вєрес Зоська
(Войцик Л. А.) 103
Вєртинський А. І. 103
Вєрхов П. В. 17
Височанський В. С. 66
Вігурська Г. В. 103
Вітка Василь
(Крисько Т. В.) 103
- Галілей Г. 37
Гартний Цішка
(Жилунович Д. Ф.) 104
Гвоздь М. І. 97
Гєніюш Л. А. 104

- Георгієв В. 88
Гешев В. 91
Гілевич Н. С. 104
Глебка П. Ф. 104
Глинка М. І. 10
Глущенко В. А. 101, 105
Гниломедов В. В. 18, 104
Гоголь-Яновський В. П. 80
Гуйванюк Н. В. 99
- Данішев С. О. 13
Дзеверін І. О. 88
Дзюба І. М. 28, 97–99, 101,
103–105, 107
Довженко О. П. 14
Дубовка В. М. 107
Дудик П. С. 14
- Єрмоленко С. Я. 92, 108
- Житецький П. Г. 43
Жичка Ф. Д. 108
Жук Алесь 108
Жуковська Л. П. 92
Журавський А. А. 84
Журавський А. Й. 17, 95,
106, 108
Журба Янка (Івашин І. Я.) 108
- Загайко П. К. 13
- Залеський А. М. 87
Запрудський С. М.
(Запрудскі С. М.) 77, 105
Івченко А. О. 92
- Їжакевич Г. П.
(Ижакевич Г. П.) 82, 84
- Кальманн І. 10
Карпенко Ю. О. 87
Карський Ю. Ф. 95, 101, 106
Кириченко С. Т. 28
Клеменсевич З.
(Klemensiewicz Z.) 80
Климчук Ф. Д.
(Клімчук Ф. Д.) 50, 103
Кобржицька Т. В.
(Кабржыцкая Т. В.) 81, 100
Колас Якуб 47, 81
Колесов В. В. 83, 91
Конан В. М. (Конан У. М.) 93
Кононенко В. І. 84
Коперник М. 37
Корній Л. П. 33, 55, 56, 91, 93,
94, 98
Костенко В. С. 13
Крамко І. І. 81
Кремко І. Г. 17
Кримський А. Ю. 44
Критенко А. П. 24

- Кулик Г. І. 13
Купала Янка 47, 81
Курило О. Б. 67
Лабинцев Ю. А. 64
Лемтюгова В. П. 17, 96, 102,
106
Лисенко М. В. 10, 55
Літош І. О. 102
Лобас П. О. 80
Лукаш М. О. 98, 100
Лукінова Т. Б.
(Лукинова Т. Б.) 24, 87, 103
Луценко І. А. 15
Лучик В. В. 68, 108
Лучканин С. М. 103
Ляпунов Б. М. 96, 102, 106
- Майборода П. І. 55
Максимович М. О. 43
Мальдзіс А. Й. 99, 105
Манчак В. 62
Мартинов В. В.
(Мартынаў В. У.) 81
Марченко Т. Я. 54
Мацкевич Ю. Ф. 17
Мележ І. П. 18
Мельничук О. С.
(Мельничук А. С.) 23, 29,
84, 85, 88, 99, 100, 104
- Миронова Г. М. 91
Міхневич А. Ю. 17
Мойсейчик О. А. 18
Мойсієнко А. К. 92
Мокієнко В. М.
(Мокиєнко В. М.) 59, 86
Мороз В. К. (Мароз В. К.) 104
Мосенкіс Ю. Л. 51, 104
Моцарт В.-А. 10
- Ніка О. І. 100
- Ольховський А. В. 100
- Пахомова С. М. 67
Переверзєв Д. І. 51, 104
Піаже Ж. 53
Півторак (Пічкур) М. М. 5
Півторак П. М. 5
Пономарів О. Д. 24
Поповський А. М. 90
Пригодич М. Г. 65
Пустовіт Л. О. 96
- Рибаков Б. О. 27
Романова Н. П. 87
Романович Є. М. 17
Россіні Дж. 55
Рудницький Я. Б. 22

- Русанівський В. М.
(Русановский В. М.) 82,
89, 95, 96, 101, 103–105, 107
- Савицька І. І.
(Савіцкая І. І.) 103
- Сверстюк Є. О. 13
- Світличний І. О. 28
- Селігей П. О. 73, 97, 100
- Семененко Л. Л. 72
- Седов В. В. 26
- Сідак А. Б. 13
- Склярєнко В. Г. 24, 77, 78, 94,
103, 104, 108
- Скопєнєнко О. І. 48, 50, 51, 69,
97, 98, 100, 103, 104
- Скорина Фр.
(Скарына Фр.) 86, 90
- Смаль-Стоцький С. Й. 107,
108
- Смеречинський С. С. 67
- Соколовський О. Х. 13
- Срезневський І. І.
(Срезневский И. И.) 87, 91
- Сталін Й. В. 8
- Стоянов І. А. 24
- Судник М. Р. 17, 20
- Тараненко О. О. 92, 95, 96,
101, 103, 105, 107
- Тичко Г. К. 64
- Ткаченко О. Б. 17, 24, 102
- Турцевич З. К. 17
- Філін Ф. П. 25, 26
- Флаєр М. 22, 60
- Фонтанський Г. 62
- Франко З. Т. 28
- Хабургаєв Г. О. 26, 27
- Хрущов М. С. 13, 20
- Цимбалюк Т. В. 98, 100, 104
- Цихун Г. П.
(Цыхун Г. П.) 93, 97
- Цілуйко К. К. 17
- Чайковський П. І. 10, 55
- Чемерицький В. А. 18, 90
- Черниш Т. О. 24, 100
- Шакун Л. М. 80
- Шашло Т. М. 15
- Шевельов Ю. В. 36–39, 67
- Шевченко Л. І. 100
- Шевченко Т. Г. 89
- Шопен Ф. 55
- Шуба П. П. 80, 81
- Шуберт Ф. 10
- Шуман Р. 10
- Шумарова Н. П. 98

Юревич О. К.
(Юрэвіч А. К.) 17, 81

Янович О. І.
(Яновіч А. І.) 17, 81

Яновський Ф. М. 17

Яскевич А. С. 18

ЗМІСТ

ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ ПІВТОРАК – УЧЕНИЙ І ЛЮДИНА	3
СЛОВО КОЛЕГ І УЧНІВ	58
ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ	75
ЛІТЕРАТУРА ПРО ВЧЕНОГО	77
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ	79
АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ	109
Відповідальний редактор	119
Член редколегії	120
Упорядник, перекладач	120
Рецензент	120
Реферати, хроніка	121
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	122

Інформаційне видання

Національна академія наук України
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні
СЕРІЯ
«БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ»

**ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ
ПІВТОРАК**

Біобібліографія до 75-річчя

Підписано до друку: 15.05.2010
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Обл.-вид. арк. 6,04. Ум.-друк. арк. 6,15
Наклад 300 прим. Зам. № 1047.

Видавничий дім Дмитра Бураго
Свідоцтво про внесення до
Державного реєстру ДК № 2212 від 13.06.2005 р.
Тел.: (044) 238-64-47, 238-64-49, e-mail: conf@graffiti.kiev.ua
www.burago.com.ua
Адреса для листування: 04080, м. Київ-80, а/с 41